STUDII DE STRATEGIE ŞI POLITICI

SINTEZE

CUPRINS

STUDIUL 1. COMPETITIVITATEA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI: AJUSTĂRI NECESARE PENTRU ATINGEREA OBIECTIVELOR AGENDEI LISABONA .. 2

STUDIUL 2. COMPETITIVITATEA SECTORULUI SERVICIILOR DIN ROMÂNIA, ÎN PERSPECTIVA LIBERALIZĂRII ACESTORA ÎN UE 8

STUDIUL 3. DIRECȚII STRATEGICE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN ROMÂNIA..... 14

STUDIUL 4. MODELUL SOCIAL EUROPEAN –IMPLICAȚII PENTRU ROMÂNIA..... 27

STUDIUL 5. SCENARII PRIVIND IMPACTUL MĂSURILOR DE DEZVOLTARE RURALĂ ASUPRA STRUCTURILOR AGRICOLE ROMÂNEŞTI DUPĂ ADERAREA LA UNIUNEA EUROPEANĂ..... 33

STUDIUL 6. IDENTIFICAREA ZONELOR DEFAVORIZATE DIN SPAȚIUL RURAL ŞI SPRIJINIREA LOR DUPĂ ADERAREA ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ 38

© INSTITUTUL EUROPEAN DIN ROMANIA, 2006

STUDIUL 1. COMPETITIVITATEA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI: AJUSTĂRI NECESARE PENTRU ATINGEREA OBIECTIVELOR AGENDEI LISABONA

Autori:

Valentin Cojanu (coordonator)
Maria Bîrsan
Manuela Unguru

La sfârşitul anilor '90, Uniunea Europeană (UE) se angaja pe câteva iniţiative economice, dintre care două – Pactul de Stabilitate şi Creştere (PSC) şi Agenda Lisabona (AL) – aveau în vedere problemele pereche ale coordonării politicilor şi creşterii economice într-un spaţiu economic din ce în ce mai integrat. Deşi cele două programe surprind guvernarea economică a UE, nu sunt totuşi atât de des întâlnite acele analize care să le includă în acelaşi context. Nici acest material nu iese din tipic şi discută provocările competitivităţii pentru România doar faţă de prevederile AL, împreună cu motivaţia care face din aceasta un instrument al susţinerii creşterii competitive în cadrul unei uniuni monetare în formare.

Materialul dezvoltă pe larg argumentele teoretice şi implicaţiile practice pentru evaluarea competitivităţii în contextul AL. Pe acest fundal, se trec în revistă estimările privind poziţia competitivă a României, mai ales în context european. În continuare se supune discuţiei metodologia de analiză a competitivităţii economiei româneşti. Într-o prima fază, se face o selecţie a temelor legate de competitivitate, teme care influenţează obiectivele Agendei Lisabona, împreună cu un set potrivit de indicatori. În a doua etapă, este prezentată o evaluare a decalajelor de competitivitate ale României faţă de UE. Scopul final al acestui exerciţiu este acela de a identifica zonele in care politicile naţionale pot acţiona pentru reducerea acestor decalaje şi de a formula recomandări pentru eventuale ajustări. Secţiunea de concluzii propune o abordare de coordonare a politicilor naţionale în domeniul competitivităţii, pe un posibil model al *Raportului Anual privind Competitivitatea în România*, având ca punct de plecare analiza întreprinsă în acest studiu, dar şi sugestiile oferite de experienţele altor membri ai UE.

AGENDA LISABONA ŞI PROBLEMA COMPETITIVITĂŢII ECONOMIEI ROMÂNEŞTI

Indicatorii structurali Lisabona au fost stabiliţi în funcţie de condiţiile existente în cele 15 state UE în anul 2000, în timp ce condiţiile din noile state membre şi, cu atât mai mult, din cele care urmează să adere pot fi diferite la anumite capitole, ceea ce face evaluarea şi comparaţiile fie greu de făcut, fie nerelevante. De aceea, evaluările şi comparaţiile pentru acestea din urmă ar putea deveni mai relevante dacă acestea se fac în trepte: în raport cu grupul căruia acestea îi aparţin prin nivel, în raport cu situaţia actuală din UE şi, doar în final, în raport cu cele stabilite la Lisabona. Urmărirea în timp a evoluţiei indicatorilor va da şi măsura gradului de apropiere de nivelurile obiectivelor stabilite la Lisabona. Deşi urmăresc acelaşi obiectiv, abordările sunt diferite, conţinutul indicatorilor de măsurare a

competitivității este diferit, iar rezultatele unor asemenea evaluări vor plasa una şi aceeaşi țară pe locuri foarte diferite de la o evaluare la alta. De ex., Finlanda, se află pe locul 6 în 2005, conform Lisabona, şi pe locul 2, conform GCI (*Global Competitiveness Index*). Experiența evaluărilor competitivității a arătat că anumiți indicatori necesită ajustări de natură a exprima mai bine contribuția factorilor actuali de sporire a competitivității.

Domeniile politicilor în care se plasează măsurile de reformă pentru atingerea obiectivului Lisabona sunt, conform *Raportului Kok*, următoarele: Societatea bazată pe cunoaştere; Piața internă; Mediul de afaceri; Piața muncii; Sustenabilitate. Cele cinci domenii prioritare sunt comune, dar *felul în care acestea se prezintă poate fi diferit de la o țară la alta, datorită caracterul neomogen al economiei UE*. Există un anume decalaj de nivel şi unul structural chiar în interiorul vechii UE şi, cu atât mai mult, a noii UE. Performanțele, dar şi problemele de rezolvat sunt diferite în țările mari din UE (Franța, Germania), față de țările mici (Finlanda, Danemarca). Mai mult, referirile la zona euro nu vizează, cel puțin deocamdată, toate țările UE. De aici, nevoia strategiilor/programelor naționale, care să stabilească prioritățile şi condițiile naționale ce pot contribui la atingerea obiectivelor Lisabona. În vederea elaborării programelor naționale de reformă, a fost întocmit un ghid de politici pe trei niveluri: macroeconomie, microeconomie şi ocuparea forței de muncă.

Analiza programelor de reformă în țările UE, în special în noile țări membre, a permis constatarea existenței unei mari similitudini de situații, în mai multe dintre aceste țări (cel mai mult, în Polonia, cu excepția unor indicatori ai ocupării), cu ceea ce există în România. Mai mult, nevoile specifice stadiului de dezvoltare în care se află România se regăsesc, într-un anumit mod, printre obiective ale Strategiei Lisabona. De aceea, cu siguranță că orientarea procesului de reformă în România în direcțiile rezultate din Agenda Lisabona şi formularea priorităților conform condițiilor şi stadiului în care se află România este necesară atât pentru a evita ca decalajul să se adâncească, cât şi pentru a clădi bazele economiei viitorului.

Examinarea Planului Național de Reformă (PNR), din perspectiva celor menționate, permite remarca că analiza şi obiectivele prezentate încearcă să combine cerințele conform AL cu alte componente ale reformei economice, desigur fără ca aceasta să însemne o incompatibilitate, ci o expresie a complexității procesului de reformă în România, care trebuie să acopere, în acelaşi timp, o mare varietate de aspecte şi domenii. Totuşi, dacă, titlul şi intențiile rămân aşa cum au fost anunțate, aspectele care țin, în general, de evaluarea situației conform indicatorilor structurali, trebuie mai clar puse în evidență în cadrul programului, chiar făcându-se trimitere la *Guideline*-ul pe care şi celelalte țări l-au urmat în elaborarea programelor naționale proprii, cu responsabilități şi termene cu privire la anumite măsuri. Stabilirea responsabilităților şi a termenelor ar face posibilă şi o mai clară ordonare a priorităților pentru perioada la care se referă programul, precum şi urmărirea punerii în aplicare a programului.

COMPETITIVITATEA - METODOLOGIE DE EVALUARE SI MONITORIZARE

Obiectivele AL sunt formulate destul de vag, ceea ce face ca şi evaluarea şi monitorizarea progreselor să fie dificilă. În plus, dată fiind complexitatea conceptului de competitivitate , nu se poate vorbi despre o metodologie unitară de evaluare a competitivității. Încercând

să sintetizăm metodele de evaluare şi monitorizare, ele s-ar putea reduce la: *analize-inventar, utilizarea indicilor compoziți pentru analize multicriteriale (inclusiv pentru scoreboard), metode statistice şi econometrice (modelare).*

Metodologia propusă în acest studiu pentru evaluarea şi monitorizarea competitivității se bazează pe analiza multicriterială şi presupune construirea de indici compoziți, pe de o parte pentru evaluarea *competitivității* României comparativ cu media europeană, iar pe de altă parte pentru evaluarea poziției relative în ceea ce priveşte *factorii de influență ai competitivității.*

Conceptul de competitivitate în contextul Agendei Lisabona face trimiteri în primul rând la creşterea productivității şi a ocupării forței de muncă, variabile care au şi fost utilizate pentru construirea indicatorul compozit de măsurare a performanțelor de competitivitate..

Din lista factorilor de influență asupra competitivității, din motive pragmatice, inclusiv constrângeri de date statistice comparabile, am ales să ne oprim asupra a şase teme:

1.	Forța de muncă	Factorii de producție
2.	Capitalul	
3.	Cercetare-Dezvoltare-Inovare	Progresul tehnologic
4.	Mediul de afaceri	Factorii de mediu
5.	Infrastructura	
6.	Structura industrială existentă	

Pentru fiecare din cele şase categorii de mai sus, ca şi pentru indicele competitivității, am construit indicatori compoziți, incluzând sub-indicatori considerați relevanți şi pentru care totodată există date disponibile, iar pentru comparabilitatea indicatorilor, am procedat la normalizarea lor.

Comparația indicatorilor pentru România şi UE-15, respectiv UE-25 arată decalaje de peste 1:2 în indicele compozit de competitivitate şi mult mai mari pentru unii dintre factorii de influență ai competitivității: 1:34 pentru indicatorul *CDI*, 1:16 pentru *Structură*, 1:10 pentru *Capital*.

Alegerea componentelor indicatorului *Forța de muncă* a fost făcută în contextul obietivele AL, cu scopul de a reliefa progresele pe care România le face în indeplinirea acestor obiective, precum şi a instrumentelor/pârghiilor pe care le-ar putea utiliza. Astfel, indicele a fost calculat ca media aritmetică a valorilor normalizate ale sub-indicatorilor: Costul unitar nominal cu forța de muncă (ULC), Ponderea cheltuielilor de educație în PIB, Ponderea absolvenților în S&T, Educația permanentă (LLL). România are încă *costuri cu forta de muncă* situate mult sub media europeană, dar decalajul se reduce progresiv grafic şi România nu va mai putea conta multă vreme pe acest avantaj comparativ.

Evoluțiile *indicelui capitalului*, reprezentat de investiții per angajat în industria prelucrătoare, arată o creştere uşoară perioada 2000-2004 pentru România comparativ cu UE-15 şi UE-25, dar decalajul încă rămâne considerabil.

Pentru ambele componente ale *indicelui CDI* România se situează mult în urma țărilor europene, iar reducerea decalajului în perioada analizată este abia sesizabilă. Dacă nu este atât de surprinzător ca *rata de inovare* să fie incomparabil mai mică în România comparativ cu media europeană, ne aşteptăm ca cel puțin, într-o primă fază, ecartul în ceea ce priveşte *cheltuielile cu cercetarea-dezvoltarea-inovarea* (CDI) ca pondere în PIB să se micşoreze într-un ritm mai alert.

Pentru *mediul de afaceri*, indicele este calculat ca medie aritmetică a valorilor normalizate ale sub-indicatorilor: Ajutoare de stat; Capital de risc; Supraviețuirea întreprinderilor (business survival). România are ponderi ale *ajutorului de stat* în PIB mai mari comparativ cu toate țările UE-25, dar valoarea acestuia are o tendință descrescătoare şi odată cu integrarea în UE, convergența lui va fi destul de rapidă. Pentru al doilea sub-indicator, decalajele sunt enorme, deoarece fondurile de *capital de risc* sunt aproape inexistente în România.

Indicele infrastructură, calculat ca medie aritmetică a valorilor normalizate ale sub-indicatorilor: Cheltuieli IT şi Transport intern de mărfuri, arată o uşoară reducere a decalajului României față de mediile UE15 şi UE25 în perioada 2002-2004. Structura pieței arată că România se află încă în primul stadiu de dezvoltare a societății informaționale, respectiv cel al asigurării rețelelor de comunicații de bază, de unde şi valoarea sub-indicatorului *cheltuielile cu tehnologia informației ca procent în PIB* mult sub media EU-25. Cunoscută fiind lipsa dezvoltării *infrastructurii rutiere* din România, este de aşteptat ca ponderea transportului intern de mărfuri (tone-km/PIB) să aibă un ritm de creştere alert, ceea ce nu este cazul: în 2000 acesta se situa la la 70% din valoarea din 1995 şi abia în anul 2004 a reuşit să ajungă şi chiar să depăşească uşor valoarea din 1995.

Indicele *Structurii industriale existente*, exprimat prin ponderea produselor high-tech în exporturi s-a deteriorat pentru țările UE cu aproximativ 16% de-a lungul perioadei 2000-2004, dar pentru România scăderea valorii indicatorului a fost şi mai pronunțată, accentuând decalajul față de Ue, care a ajuns la 1:5 (față de 1:3 la începutul perioadei).

Analiza poziției relative a României față de UE, relevată prin valorile si dinamica diverşilor indicatori structurali fac dovada faptului că în contextul problemelor economice şi sociale ale României în perioada de tranziție, considerarea obiectivelor specifice promovate de Strategia de la Lisabona nu s-a aflat între primele priorități. În timp ce politicile UE se concentrează în special pe creşterea competitivității, prin măsuri de sprijinire a inovării şi cercetării-dezvoltării, pe coeziunea socială şi crearea de locuri de muncă, pe protecția mediului, în România obiectivele prioritare au vizat restructurarea economică şi îmbunătățirea climatului de afaceri.

Politicile vitoare trebuie însă să pună un accent mult mai mare pe dezvoltarea infrastructurii, asigurarea unei cât mai bune rate de absorbție a fondurilor structurale, dezvoltarea resursei umane prin educație permanentă şi prin stimularea învățământului profesonal şi tehnic şi cel superior în S&T, pe dezvoltarea sectorului CDI prin dezvoltarea parteneriatului public-privat, dar şi prin măsuri fiscale stimulative, şi în general, printr-o bună coordonare a politicilor sectoriale şi orizontale.

CONCLUZII PRIVIND AGENDA DE POLITICA ECONOMICĂ

România trebuie să integreze Agenda Lisabona printr-un proces de susținere a priorităților naționale în domeniul dezvoltării competitive în contextul larg al integrării europene. Aceasta înseamnă practic elaborarea unor politici convergente care să răspundă simultan şi problemelor puse de competiția internațională – domeniul de concentrare al AL, şi celor puse de producția şi consumul în uniunea economică *şi* monetară – domeniul de concentrare al PSC. Implicațiile sunt importante dacă se ține seama, în primul rând, că procesul Lisabona se bazează pe o fundamentare discutabilă şi dezamăgeşte intelectual prin transmiterea unui mesaj al prescripțiilor "o măsură bună pentru toate" aflate în conflict cu asumarea explicită a responsabilității. Plecând de la această discuție, studiul dezvoltă implicațiile pe două direcții de acțiune, formulate şi justificate astfel încât să poată constitui fundamentul unei serii posibile de *Rapoarte asupra competitivității*:

I Monitorizarea procesului Lisabona prin construirea unei metodologii de analiză a competitivității în urma unei selecții a temelor legate de competitivitate şi care influențează obiectivele Agendei Lisabona. La aceasta, se adaugă monitorizarea experiențelor europene prin construirea şi actualizarea Programului Național de Reformă în comparație cu practici similare de pe continent. Este un exercițiu ce ține de esența recomandărilor AL şi care serveşte la rândul lui fundamentării politicilor viitoare. Scopul final al acestui exercițiu este acela de a identifica zonele in care politicile naționale pot acționa pentru reducerea acestor decalaje şi de a formula recomandări pentru eventuale ajustări.

II Dezvoltarea industrială şi economică competitivă înțeleasă ca un proces mai larg, care trebuie să includă printr-o abordare integratoare coordonarea tuturor politicilor relevante. Este propusă o analiză comparativă a tendințelor de politică europene față de prioritățile stabilite prin programele din țară.

Pe aceste considerente, dezvoltarea industrială este un complement necesar al politicilor de ajustare competitivă în spiritul Lisabona. Pentru România, discursul care enunță factorii care determină competitivitatea este încă în curs de formare, iar suprapunerea cu intențiile comunitare este în fază incipientă. Un set de trei concluzii iese în evidență, după cum urmează:

- Există un domeniu îngust de acoperire a inițiativelor, pus şi mai mult în evidență de abundența direcțiilor de acțiune în paralel cu lipsa acestora din majoritatea sectoarelor.

- Inițiativele apar separat în mai multe documente şi indică o lipsă de coordonare a întregului proces de elaborare a politicilor în domeniul competitivității.

- Doar pentru câteva industrii (tehnologia informațiilor, electronică, auto şi componente, mobilă şi textilă) există inițiative sectoriale orizontale puternice. Elaborarea inițiativelor orizontale este în majoritatea cazurilor fără destinație şi din acest motiv se presupune fie că gestiunea resurselor, fie alocarea lor are un puternic caracter arbitrar.

Implicații şi recomandări

(1) Coordonarea inițiativelor în cadrul unui Consiliu de competitivitate

Preluarea iniţiativelor europene trebuie să se constituie într-un proces continuu de elaborare a politicilor în ţară. În prezent, există mai degrabă anumite acţiuni, necoordonate şi discontinue. Soluţia constă, într-adevăr, în înfiinţarea unui Consiliu de analiză a competitivităţii al cărui obiectiv ar trebui să fie coagularea tuturor eforturilor menţionate. Agenda de lucru a Centrului ar corespunde în linii esenţiale abordării propuse în această secţiune de implicaţii. Este de la sine înţeles că instituţia Mr/Mrs Lisbon va fi găzduită în acest cadru.

(2) Transformarea C&D în input productiv

Obiectivul de 3% din PIB dedicat cercetării este urmărit şi expus în toate programele. Fără îndoială, ţinta trebuie păstrată, dar esenţial este progresul anual în direcţia realizării ei şi pregătirea premiselor pentru ca acest lucru să se întâmple. Din punct de vedere economic, nu are sens transformarea acestui obiectiv într-un mijloc de alocare forţată a resurselor. Este surprinzător de constatat cum industrii care încorporează de la sine costuri fixe (irecuperabile) uriaşe cu C&D precum biotehnologia, farmaceutică, aerospaţială sau construcţiile de nave nu se regăsesc printre acţiunile sectoriale, iar contrastul cu planul de acţiune la nivel european este evident. Pe de altă parte, este de reţinut totuşi că o bună parte din programele C&D prevăzute vizează doar ajungerea din urmă a nivelului tehnologic în condiţiile în care, într-adevăr, decalajul dotărilor faţă de standardele actuale este de 5-10 ani pentru majoritatea industriilor. În acest sens, o strategie C&D ar putea să rezolve conflictul privind destinaţia cheltuielilor, mai ales când acestea sunt posibile prin surse publice de finanţare. Sunt produsele pe care alte ţări le dezvoltă de mult un prag tehnologic necesar? Răspunsul la astfel de întrebare va elucida şi caracterul competitiv sau nu al cheltuielilor de C&D.

(3) Clarificarea tendinţelor de dezvoltare industrială

Există cel puţin trei direcţii majore – natura competiţiei, formarea aglomerărilor industriale, folosirea tehnologiei înalte – faţă de care documentele strategice privind dezvoltarea competitivă ar trebui să devină mai preocupate de dezvoltarea lor. În documentele de poziţie din România, aceste trei direcţii se sprijină încă pe fundamentări vulnerabile. Problema competiţiei este importantă fiindcă oferă viziunea unei abordări strategice similare pe o arie extinsă de domenii industriale. Celelalte două tendinţe la care se face des apel, cea a aglomerărilor şi cea a tehnologiei, sunt problematice fiindcă, fără excepţie, sunt privite greşit, ca o condiţie sine-qua-non a dezvoltării competitive. Se omite, în astfel de cazuri, că nici una, nici cealaltă nu stau garanţie pentru succes. Aglomerările, fiindcă sunt în acelaşi timp un mediu propice pentru scleroză instituţională şi inovativă, iar tehnologia, deoarece competitivitatea şi valoarea adăugată sunt posibile pe orice arie de activitate.

În sumar, aceste linii de acţiune şi clarificări de politică, împreună cu metodologia dezvoltată în acest studiu pot forma embrionul unei iniţiative integratoare de coordonare a recomandărilor Agendei Lisabona cu nevoile de dezvoltare competitivă a României.

STUDIUL 2. COMPETITIVITATEA SECTORULUI SERVICIILOR DIN ROMÂNIA, ÎN PERSPECTIVA LIBERALIZĂRII ACESTORA ÎN UE

Autori:

Ana Bobircă (coordonator)
Cristiana Cristureanu
Dragoş Negrescu

Obiectivul studiului : Investigarea potențialului de creştere a competitivității activităților de servicii în România, pe fondul aderării la UE şi ca efect al liberalizării pieței europene a serviciilor.

Principalele aspecte analizate:

Capitolul 1 al proiectului este o introducere în subiectul temei de cercetare şi cuprinde o descriere a sectorului de servicii în Uniunea Europeană şi în țările din sud-estul Europei, inclusiv România, din perspectivă statistică.

Capitolul 2 pune bazele teoretice ale analizei cu privire la competitivitatea activităților de servicii; include, de asemenea, o evaluare multi-criterială a performanței sectorului românesc de servicii din perspectivă macroeconomică.

Capitolul 3 tratează problematica reglementărilor în domeniul serviciilor, cu scopul de identifica barierele ce restricționează tranzacțiile cu servicii în spațiul european, informații ce vor fi utilizate ulterior la construcția indicilor de restricționare.

Capitolul 4 cuprinde analiza Directivei Serviciilor, în calitate de potențial instrument de consolidare a pieței interne a serviciilor în UE; sunt incluse, de asemenea, exemple de piețe de servicii nesupuse prevederilor Directivei şi este detaliat cazul serviciilor de turism.

Capitolul 5 are un caracter aplicativ, abordând întreaga problematică tratată în capitolele anterioare, cu referire la cazul particular al sectorului de servicii din România. Sunt prezentate aici elementele de specificitate ale activităților de servicii din România, precum şi evoluția acestora. După o descriere a barierelor aplicate în comerțul cu servicii în sens larg, precum şi a metodelor de evaluare a acestora, este calculat indicele gradului de restricționare a unor activități de servicii: financiare, de telecomunicații, de afaceri. Este, de asemenea, întreprinsă o analiză comparativă a nivelului de reglementare a sectorului de servicii în interiorul UE şi în România, pentru unele a activități de servicii. Pentru ilustrarea alinierii României la inițiativele de liberalizare a serviciilor şi de consolidare a pieței interne, sunt prezentate aspecte referitoare la nivelul de conformare cu prevederile *acquis-ului* comunitar în domeniul serviciilor, ca efect al aderării României la UE. În încheiere, este abordată problematica evaluării competitivității

activităţilor de servicii din România, ca efect al proceselor de aderare şi de consolidare a pieţei interne a serviciilor.

Principalele rezultate ale cercetării:

A. Rezultate *cu caracter general* ale cercetării - analiză calitativă:

1. Sectorul serviciilor reprezintă unul dintre domeniile în care au avut loc transformări majore în ultimii cincisprezece ani, atât la nivelul economiilor naţionale, cât şi pe plan internaţional, determinate, pe de o parte, de intensificarea proceselor de liberalizare şi de reformă a reglementărilor interne şi, deci, de creştere a rolului pieţei ca mecanism esenţial de alocarea a resurselor iar, pe de altă parte, de dezvoltarea tehnologiei informaţiei şi a comunicaţiilor, ceea ce a potenţat rolul din ce în ce mai semnificativ al activităţilor de servicii în economiile naţionale.

2. Ca rezultat al recunoaşterii importanţei şi beneficiilor economice asociate acestor transformări, mai ales în sectoare cheie ca serviciile financiare, de telecomunicaţii, de afaceri, cu impact major asupra creşterii şi eficienţei unui mare număr de industrii şi, în consecinţă, asupra performanţei economice în ansamblu, serviciile, deja incluse pe agenda negocierilor multilaterale în cadrul OMC (GATS), au devenit subiect de dezbatere la nivelul UE, în ideea edificării şi consolidării Pieţei Interne a serviciilor, ceea ce a deschis posibilitatea stabilirii unor reguli la nivel european cu privire la condiţiile de acces şi concurenţă pe pieţele de servicii (pe lângă cele existente la nivel internaţional), oferind o mai mare transparenţă în ceea ce priveşte tranzacţiile cu servicii (Directiva Serviciilor).

3. Plecând de la premisele conform cărora (a) toate ţările au un avantaj comparativ în anumite domenii, (b) serviciile joacă un rol cheie în economie ca input-uri intermediare în producţie şi (c) sunt intens tranzacţionate prin investiţii străine directe, putem concluziona că ţările în curs de dezvoltare şi în tranziţie au demonstrat deja că pot valorifica avantajul lor comparativ, exportând în mod eficient o gamă largă de servicii. Cele mai importante modalităţi de prestare a serviciilor pe piaţa internaţională pentru aceste grupe de ţări sunt (i) deplasarea prestatorilor individuali şi (ii) comerţul transfrontalier;

   i. Modul 4 constituie o modalitate importantă de tranzacţionare a serviciilor peste graniţă, ca urmare a avantajului comparativ în servicii intensive în forţă de muncă. Liberalizarea modului 4, încă restricţionat în cadrul GATS şi la nivelul UE, ar oferi posibilitatea ţărilor în dezvoltare să furnizeze componenta de forţă de muncă pentru diverse activităţi de servicii, ca de pildă transport, construcţii, distribuţie;

   ii. Forţa de muncă disponibilă, calificată şi comparativ mai ieftină din ţările în dezvoltare şi în tranziţie reprezintă un important avantaj de localizare pentru serviciile prestate de către ţările dezvoltate, prin modul 3.

   iii. Un număr din ce în ce mai mare de ţări în dezvoltare şi în tranziţie manifestă interes pentru liberalizarea modului 1. Dezvoltarea tehnologiilor, ce a permis fragmentarea spaţială a producţiei de bunuri şi servicii, externalizarea şi/sau

delocalizarea unor funcţii de servicii; costul redus, disponibilitatea şi calitatea ridicată a forţei de muncă; îmbunătăţirea preţului şi a calităţii serviciilor de telecomunicaţii au determinat o creştere a rolului ţărilor în curs de dezvoltare şi în tranziţie în exportul de „alte servicii de afaceri" (în special de tip *back-office)*, ce pot fi digitizate şi transmise oriunde în lume.

iv. O pondere importantă în exportul multora dintre ţările în curs de dezvoltare are turismul, acesta furnizând majoritatea încasărilor valutare.

4. Literatura cu privire la competitivitate abundă şi oferă o gamă foarte variată de definiţii ale termenului. Definiţia de lucru utilizată în acest studiu, pentru relevarea efectului aderării asupra competitivităţii pieţei româneşti a serviciilor este „capacitatea unei naţiuni sau a unei regiuni de a genera o creştere relativă a veniturilor din servicii şi a gradului de ocupare în activităţi de servicii, în condiţiile expunerii acestora la concurenţa regională sau internaţională".

5. Pentru evaluarea competitivităţii, au fost identificate două niveluri:

a. măsurarea performanţei economiei în ansamblu

b. măsurarea performanţei tranzacţiilor internaţionale cu servicii, pentru identificarea modului în care activităţile de servicii concurează pe piaţa internaţională sau se confruntă cu concurenţa externă pe piaţa locală.

6. O ultimă concluzie ar fi necesitatea abordării diferenţiate a segmentelor de servicii, ca urmare a particularităţilor acestora, ce fac dificilă tratarea agregată a lor. O premisă importantă în acest sens este faptul că serviciile de afaceri s-au constituit recent într-unul dintre sub-sectoarele de servicii cu cea mai rapidă creştere în comerţul internaţional. În timp ce ţările industrializate sunt cei mai mari exportatori de astfel de servicii, *cei mai dinamici* exportatori sunt ţările în curs de dezvoltare.

B. Rezultate *cu caracter specific* ale cercetării, reprezentând o analiză cantitativă a contribuţiei liberalizării serviciilor şi progresului tehnologic la creşterea competitivităţii acestora

1. În ce priveşte analiza corespunzătoare nivelului 1 de evaluare a competitivităţii sectorului de servicii al României, concluziile sunt următoarele:

a.în ciuda dificultăţilor de ordin statistic, este evident faptul că ponderea activităţilor de servicii în PIB este semnificativ mai mică decât media europeană (aprox. 45-50%, comparativ cu 70%) şi foarte apropiată de media ţărilor sud-est europene (49%);

b.situaţia este similară şi pentru ocuparea forţei de muncă în activităţi de servicii (43% în România, comparativ cu aproximativ 70% în UE).

c.datele existente sugerează faptul că pentru majoritatea ţărilor sud-est europene creşterea sectorului de servicii este o consecinţă a dezvoltării activităţilor tradiţionale de servicii, de tipul comerţului cu ridicata şi cu amănuntul, al transporturilor şi călătoriilor. Totuşi, în ţări precum România a crescut ponderea

activităţilor cuprinse în categoria „alte servicii de afaceri”, indicând potenţialul de dezvoltare a serviciilor moderne.

2. Ca şi în cazul ponderii serviciilor în PIB, comerţul cu servicii al ţărilor sud-est europene a devenit din ce în ce mai semnificativ, chiar dacă reprezintă numai 1,5% din comerţul internaţional, comparativ cu 24,5% pentru ţările UE-25. România absoarbe doar 0,7% din comerţul cu servicii al ţărilor UE-25 (4,6 mld. Euro în 2004), ponderea fiind semnificativ mai mare pentru comerţul cu bunuri (1,62%).

3. Exportul de servicii ca procent din PIB a avut o evoluţie ascendentă în România, ajungând să se dubleze, în medie, faţă de 1996, ceea ce demonstrează tendinţa de convergenţă cu nivelurile înregistrate în alte regiuni, în special în UE-15. O evoluţie similară se poate observa şi în ce priveşte importurile – un proces de convergenţă cu situaţia întâlnită la nivelul UE-15.

4. Cea mai mare parte a ţărilor sud-est europene nu sunt dependente de veniturile din tranzacţiile internaţionale cu servicii ca sursă de încasări valutare. În cazul României, ponderea serviciilor în încasările valutare a scăzut de la 16% în 1996 la 13% în 2004, cu o creştere relativă şi semnificativă, totuşi, pentru „alte servicii de afaceri” (de la 29,5% în 1996 la 45,4% în 2004, ca procent din contribuţia totală a sectorului).

5. Structura exporturilor României pentru anul 2003, conform statisticilor Băncii Mondiale a fost: 14,7% servicii, 81,3% produse industriale, 4% produse agricole.

6. Structura exporturilor României către ţările UE-25 este întrucâtva diferită, sugerând o înclinaţie mai mare spre exportul de servicii către această zonă (16.5% din totalul exporturilor către UE-25), reflectând gradul mai avansat de liberalizare, ca urmare a implementării măsurilor necesare în procesul de aderare la UE.

7. Din totalul comerţului cu servicii al României, UE-25 reprezintă un partener major, cu o contribuţie de 58%, ceea ce indică un grad mai redus de integrare a pieţelor decât în cazul comerţului cu bunuri (72%), motivul fiind existenţa unei multitudini de bariere în tranzacţiile cu servicii România – UE-25.

8. Serviciile contribuie cu aproximativ 62% la formarea stocului de ISD în ţările sud-est europene, reflectând apropierea de nivelul mediei OCDE. Serviciile financiare, de comunicaţii şi de transport generează cea mai mare parte a acestor investiţii. Intensitatea ISD în sectorul serviciilor în România este mai scăzută – 45% dar în creştere, demonstrând faptul că sectorul industrial are o evoluţie descendentă în ce priveşte potenţialul de atragere a ISD. Creşterea nivelului ISD este rezultatul unei cooperări din ce în ce mai intense cu ţări UE25, ducând la creşterea gradului de integrare a pieţei româneşti a serviciilor în cea a UE.

9. Analiza comerţului cu servicii al ţărilor sud-est europene şi al României relevă faptul că acestea tind să demonstreze o specializare relativă în prestarea de servicii de transport şi de turism, ceea ce reflectă existenţa unui avantaj comparativ în servicii intensive în muncă cu nivel scăzut de calificare sau intensive în dotări factoriale şi confirmă presupunerile fondate pe teoriile comerţului internaţional ce explică specializarea internaţională pornind de la dotările factoriale şi diferenţele de cost. Dezavantajul acestui grup de ţări în tranzacţiile internaţionale cu servicii ce presupun deplasarea personalului înalt calificat, determinat de existenţa unor importante restricţii, ar putea explica deficitul

de competitivitate în domeniul serviciilor intensive în informații. În cazul României, acest decalaj este compensat de creşterea competitivității segmentului „alte servicii de afaceri”, exportat prin modalitatea 1 de prestare, ca rezultat al intensificării procesului de delocalizare.

În analiza propriu-zisă şi specifică a competitivității activităților de servicii în România, pe fondul aderării acesteia la UE şi ca efect al liberalizării pieței serviciilor, s-au avut în vedere următoarele premise esențiale:

10. Abordarea sub-sectorială a serviciilor, ca urmare a interesului crescut în ce priveşte analiza competitivității la nivelul UE din această perspectivă, reflectând ideea conform căreia competitivitatea unei economii nu poate fi apreciată fără o înțelegere a specificului sub-sectoarelor şi a activităților individuale, precum şi a modalității în care acestea interacționează. Sub-sectoarele analizate sunt serviciile financiare (bancare), de telecomunicații, de afaceri (informatice) şi de turism.

11. Calculul gradului de restricționare a acestor sub-sectoare de servicii, ca o aproximare suplimentară a nivelului de competitivitate; variația gradului de restricționare ca efect al aderării reprezintă, de fapt, o variație a competitivității. În situația în care gradul de liberalizare a pieței unui anumit serviciu este superior celui din UE, va apărea un efect de deturnare de comerț, iar în situația în care gradul de liberalizare este inferior celui existent în prezent în interiorul UE, există premisele unei creări de comerț.

12. Evaluarea competitivității activităților de servicii prin aplicarea modelului „matricelor competitivității”.

Urmând această metodologie de analiză a competitivității activităților de servicii, au fost evidențiate rezultatele corespunzătoare situației României, din perspectiva performanței comerțului internațional al acesteia, măsurată sub forma cotei relative din exportul mondial şi european cu servicii, a cotei relative a importurilor de servicii, sau cu ajutorul indicilor de specializare în comerțul internațional cu servicii, precum şi în cel european.

Din analiza comparativă a distribuției sectoriale şi geografice a cotelor de piață ale României în comerțul cu servicii au fost deduse următoarele:

- pentru toate sectoarele de servicii, România are o înclinație semnificativ mai mare spre exportul către UE-25 (valori mai mult decât duble pentru cele 3 sectoare); cel mai mare decalaj apare pentru serviciile de turism (0.085 din comerțul mondial, față de 0.235 din cel european);
- în ce priveşte evoluția cotei de piață, aceasta este diferită în relația cu UE, în sensul că, în timp ce România are o cotă în scădere din comerțul mondial cu „alte servicii”, aceasta este în creştere pronunțată în comerțul cu UE-25; România a înregistrat creşteri importante ale cotei de piață pentru serviciile de transport şi, de asemenea, o evoluție defavorabilă în timp a serviciilor de turism;
- cea mai mare cotă de piață în exportul României revine serviciilor de transport, atât în comerțul mondial, cât şi în cel european.

Din analiza structurii exporturilor României, se poate concluziona că:

- distribuția sectorială este similară la nivel mondial şi european;

- diferențele apar în termeni de rată de creştere a structurii exportului – în timp ce ponderea activităților incluse în categoria „alte servicii" creşte în comerțul cu UE-25, scade în comerțul mondial; de asemenea, scăderea ponderii activităților de turism în exporturile către UE-25 este mai pronunțată.

Din analiza structurii importurilor României, se poate observa că:

- distribuția sectorială a acestora este, de asemenea, similară la nivel european şi mondial;
- în timp ce, la nivel mondial, creşte ponderea serviciilor de transport, în relația cu UE-25 aceasta este în scădere;
- importurile de turism din UE-25 scad într-un ritm mai lent decât cele mondiale, ceea ce demonstrează o preferință pentru destinațiile europene.

În urma aplicării modelului „matricelor competitivității", se poate concluziona că România are un potențial de specializare în servicii de transport („stea în declin"), cu un avantaj comparativ revelat în creştere, pe fondul unei evoluții defavorabile a acestei activități, atât pe plan mondial, cât şi în UE-25 şi, mai important, câştigă teren pe piața „altor servicii" („stea în urcare"), obținând un avantaj comparativ revelat în anul 2004 pentru comerțul cu aceste servicii pe relația UE-25, pe fondul unei evoluții favorabile în UE. Deci, cea mai bună poziționare a României în comerțul cu servicii pe relația UE-25 este obținută, în anul 2004, pentru categoria „alte servicii".

Din analiza competitivității activităților de servicii prin utilizarea de diverse elemente de referință (indicatorii de performanță la nivel macroeconomic, indicii de restricționare, indicii asumării de angajamente în cadrul GATS şi abaterea față de media europeană, matricele de competitivitate, monitorul competitivității) concluzia generală ce se poate desprinde este că România are potențial de creştere a competitivității sectorului de servicii pentru modul 1 de prestare şi pentru segmentul „alte servicii", în special servicii de afaceri cu livrare electronică.

STUDIUL 3. DIRECŢII STRATEGICE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN ROMÂNIA

Autori:

Constantin Ciupagea (coordonator)
Dan Manoleli
Viorel Niță
Mariana Papatulică
Manuela Stănculescu

În contextul creşterii populației şi al consumului de resurse naturale, dezvoltarea durabilă este un model de dezvoltare ce vizează echilibrul între creşterea economică, calitatea vieții şi prezervarea mediului pe termen mediu şi lung, fără creşterea consumului de resurse naturale dincolo de capacitatea de suportabilitate a Pământului.

Dezvoltarea durabilă vizează eliminarea disparităților în accesul la resurse, atât pentru comunitățile sărace ori marginalizate, cât şi pentru generațiile viitoare, încercând să asigure fiecărei națiuni oportunitatea de a se dezvolta conform propriilor valori sociale şi culturale, fără a nega altor națiuni ori generațiilor viitoare acest drept. *Caracteristicile* esențiale ale dezvoltării durabile sunt: a) echitate, b) abordare pe termen lung şi c) gândire sistemică.

Urmare a unor multiple căutări la nivel mondial şi a unor eforturi globale materializate în diferite acorduri care şi-au îmbunătățit forma, principiile enunțate şi capacitatea de implementare a directivelor, strategiile de dezvoltare durabila au început sa se impună pe plan internațional drept planuri strategice de dezvoltare pe termen lung a națiunilor. Pentru Uniunea Europeană, noua ***Strategie de Dezvoltare Durabilă*** (**EU SDS**)[1] vizează promovarea unei *''economii dinamice, cu un nivel maxim de ocupare, înalt nivel de educație, protecție a sănătății, coeziune socială şi teritorială şi protecție a mediului, într-o lume paşnică şi sigură, respectând diversitatea culturală''*. Cele patru dimensiuni ale acesteia sunt:

- ***protecția mediului*** - prevenirea şi reducerea poluării mediului şi promovarea consumului şi a producției durabile, în scopul decuplării creşterii economice de impactul asupra mediului;

- ***coeziune şi echitate socială*** **-** promovarea unei societăți democratice, sănătoase, sigure şi coezive din punct de vedere social, cu respectarea drepturilor fundamentale şi a diversității culturale;

- ***prosperitate economică*** **-** promovarea unei economii inovative, bogată în cunoaştere, competitive şi eco-eficiente, care să asigure un nivel înalt de ocupare;

- ***responsabilitate internațională pentru întreaga Uniunea Europeană***.

[1] Council of European Union, *Renewed EU Sustainable Development Strategy*, Bruxelles, 9 iunie 2006.

Aceste linii directoare strategice vizează clarificarea conjuncției dintre obiectivele Agendei Lisabona - competitivitate şi crearea de noi locuri de muncă - şi dezvoltarea durabilă în Uniunea Europeană. Ultima devine un principiu orizontal al tuturor politicilor UE, care recunoaşte rolul crucial al investițiilor în capitalul uman, social şi ecologic şi al inovării tehnologice în atingerea obiectivelor de competitivitate, coeziune socială, prosperitate şi mai bună protecție a mediului. Reciproc, prima este complementara EU SDS, prin obiectivele de creştere economică, competitivitate şi crearea de noi locuri de muncă. Aşa cum reiese din raportul Comisiei asupra Strategiei Lisabona, pentru a nu afecta obiectivele acesteia şi pentru a nu deveni bariere în calea creşterii economice şi a creării de noi locuri de muncă, toate reglementările din domeniul politicii mediului vor fi evaluate *ex ante* prin analize cost-beneficiu.

Studiul **"Direcții strategice ale dezvoltării durabile în România**" şi-a propus să furnizeze un suport pentru fundamentarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Durabilă, precum şi a principalelor programe din această arie de cuprindere. Principala concluzie care se desprinde din acest studiu - pe baza documentelor naționale şi a rezultatelor cercetărilor sectoriale - este existența unui **decalaj** evident între România şi UE – 25 în domeniile cheie ale dezvoltării durabile, în pofida potențialului existent. Acesta din urmă pare să nu fie prea bine gestionat.

Prima parte a lucrării a fost dedicată unei **analize a cadrului mondial şi european privind dezvoltarea durabilă**, precum şi a principalelor documente programatice naționale menite să susțină şi să completeze direcțiile strategice ale dezvoltării durabile în România (strategii şi planuri de dezvoltare naționale globale şi sectoriale). De asemenea, s-a făcut o trecere in revistă a strategiilor naționale de dezvoltare durabilă elaborate in România in anii anteriori, cu menționarea concluziilor si liniilor directoare principale.

Studiul conturează o abordare strategica privind direcțiile de dezvoltare durabilă, plecând de la provocările cu care se confruntă România, urmărind astfel atingerea unor problematici precum:

- coerența între cele trei coordonate – *creştere economică*, *coeziune socială* şi *protecția mediului.*

- identificarea reformelor structurale şi instituționale care să permită coerența internă şi externă a politicilor şi asigurarea **convergenței obiectivelor economice, sociale şi politice, pe termen mediu si lung.**

Studiul se încheie cu un capitol de **concluzii şi recomandări** în cadrul căruia sunt analiza opțiunile şi prioritățile României în domenii cheie ale dezvoltării durabile, astfel încât sa fie in acord cu liniile directoare si obiectivele de dezvoltare cuprinse in celelalte strategii naționale.

Procesul de elaborare a Strategiei de dezvoltare durabilă nu va lua sfârşit prin realizarea unui studiu. Guvernul poate să-şi asume strategia în măsura în care el însuşi, prin Consiliile Inter-Ministeriale, prin Consiliul Superior pentru Reforma Administrației Publice, Coordonarea Politicilor Publice şi Ajustare Structurală, din cadrul Unității de Politici Publice a Secretariatului General al Guvernului, va cădea de acord cu toate structurile de putere din stat şi cu societatea civilă în ansamblul ei asupra principiilor cheie ale strategiei, care sunt enunțate în continuare: **focalizarea** pe cetățeni; obținerea

consensului pe viziunea pe termen lung; strategie cuprinzătoare şi integrată; strategie țintită şi cu **priorități bugetare clare**; strategie bazată pe analize complexe şi fiabile; încorporează monitoringul, **experiența dobândită şi ajustările necesare**; strategie coordonată de România şi administrată național; hotărâri guvernamentale la cel mai înalt nivel şi instituții drapel cu putere de influență; construire pe funcțiunile şi strategiile existente; participare efectivă; **legături strânse între nivelurile local şi național**; dezvoltarea şi construirea pe capacități existente.

Pe baza obiectivelor şi liniilor directoare elaborate de Uniunea Europeană în edificarea propriei sale strategii de dezvoltare durabilă, şi ținând seama de restricțiile existente şi specificitatea societății şi economiei româneşti în perioada pre-aderării la UE, am identificat **10 direcții strategice posibile de Dezvoltare Durabilă** ale României, pe care le propunem:

§ **Limitarea** efectelor încălzirii globale asupra societății şi mediului şi diminuarea costurilor acesteia;

§ **Conservarea** biodiversității, îmbunătățirea managementului şi evitarea supraexploatării resurselor naturale, recunoscând valoarea serviciilor ecosistemelor;

§ **Adoptarea** unor modele de consum şi producție de resurse (în special energetice) durabile;

§ **Statuarea** competitivității economice în politica holistă a dezvoltării;

§ **Promovarea** investițiilor în cercetare şi în tehnologiile ecoeficiente.

§ **Formarea** resurselor umane cu capacități sporite de sinteză, integratoare şi cu spirit de inițiativă, responsabile şi răspunzătoare;

§ **Combaterea** sărăciei şi excluziunii sociale;

§ **Asigurarea** nediscriminatorie a unei bune stări de sănătate a populației, ambientarea habitatelor şi îmbunătățirea mijloacelor de protecție împotriva amenințărilor împotriva sănătății.

§ **Accent** crescut pe dezvoltarea rurală, cu accent pe zonele puțin integrate spațial;

§ **Promovarea** acelor sisteme de transport care vin în îmtâmpinarea nevoilor economice, sociale şi de mediu, evitând impactele nedorite asupra economiei, transportului însuşi şi mediului;

Un element distinctiv al modelului european de dezvoltare îl reprezintă **joncțiunea dintre obiectivul de creştere a competitivității şi obiectivele sociale şi cele de mediu**. Tratatul UE cere ca aspectele de mediu să fie integrate în conceperea şi implementarea tuturor politicilor, ceea ce implică un echilibru între obiectivele economice, sociale şi de mediu. Strategia Uniunii Europene pentru Dezvoltare Durabilă se bazează pe modelul de dezvoltare conform căruia creşterea economică pe termen lung trebuie însoțită de incluziune socială şi protecție a mediului. Prin urmare, **concluziile principale ale acestui studiu vor fi concentrate pe patru dimensiuni importante**, anume dimensiunea economica si cea sociala, ca planuri intercorelate ale societatii, si dimensiunile de mediu si cea energetica, ca aspecte orizontale care cimenteaza strategiile de dezvoltare durabila.

***A. Dimensiunea economică* a dezvoltării durabile, pe lângă dematerializarea creşterii economice, se concentrează şi asupra competitivității, mai ales prin dezvoltarea şi diseminarea tehnologiilor ecoeficiente.** Integrarea ecoeficienței în politicile Uniunii Europene este strâns legată de eforturile de integrare a aspectelor de mediu şi a dezvoltării durabile în politicile sectoriale.

Creşterea competitivității, atât pe piața internă, cât şi pe cea externă, presupune eficiența economică. Competitivitatea nu poate creşte pe termen lung dacă nu sunt asigurate premise precum:

1. **Asigurarea creşterii calității forței de muncă.** Competitivitatea este influențată de calitatea capitalului uman, iar aceasta, la rândul ei, este direct influențată de nivelul de educație. În plus, creşterea competitivității forței de muncă este determinată de extinderea şi actualizarea cunoştințelor şi a competențelor pe tot parcursul vieții şi adaptării calificărilor la cerințele în permanentă schimbare ale pieței muncii. Ca urmare, un accent deosebit trebuie pus pe creşterea investițiilor în educație şi calificare, atragerea şi reținerea a cât mai multor persoane pe piața muncii, creşterea ofertei de forță de muncă, ameliorarea adaptabilității lucrătorilor şi întreprinderilor şi promovarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile în vederea creşterii nivelului de coeziune socială. Acțiunile concrete care urmează să fie promovate vor trebui să urmărească *restructurarea sistemului educațional, dezvoltarea de noi profesii şi standarde profesionale în educație*, promovarea spiritului antreprenorial, încurajând colaborarea cu partenerii sociali şi promovarea formării profesionale continue, şi formarea unui potențial uman şi de forță de muncă flexibil şi cu competențe pentru activități cu conținut înalt de valoare adăugată, plus măsuri de flexibilizare a pieței forței de muncă, fără a neglija necesitatea asigurarii coeziunii sociale.

2. Pentru reducerea energo-intensivității economie, este necesară **reorientarea structurii economiei** către o distribuție sectorială propice dezvoltării durabile. Acest aspect implică *reducerea ponderii ramurilor industriale mari consumatoare de energie tradițională şi a ramurilor poluante* şi *reducerea noxelor produse de activitatea de transport.*

3. Exporturile sunt bazate în proporție foarte mare pe produsele industriei, depinzând în mare măsură de produse fără înalt conținut tehnologic. Creşterea exportului industrial şi a producției industriale indică o creştere a competitivității anumitor sectoare industriale, dar cu o pondere ridicată a sectoarelor industriale tradiționale, care folosesc forță de muncă cu grad redus de pregătire şi o prezență redusă a sectoarelor de înaltă tehnologie. Ca urmare, trebuie promovată **creşterea ponderii serviciilor şi a activităților cu conținut înalt de valoare adaugată şi curate din punct de vedere ecologic, precum şi creşterea ponderii eco-ramurilor.**

4. Nivelul productivității în industria prelucrătoare este în prezent de aproximativ 4,5 ori mai mic decât media UE. **Creşterea productivității muncii** va necesita introducerea de tehnologii noi, metode moderne de producție şi creşterea eficienței energetice. Pentru acestea este nevoie de *menținerea unui climat de afaceri foarte permisiv in România* in următorii ani si *un tratament administrativ favorizant al investițiilor* in limita restricțiilor ne-discriminatoare existente in UE.

5. Atât competitivitatea economică, cât şi dezvoltarea durabilă, se bazează în mare măsură pe consumul eficient de resurse energetice şi de energie, iar analiza comparativă a

indicatorilor specifici de competitivitate arată că intensitatea energetică reprezintă factorul de competitivitate cu cel mai mare decalaj faţă de ţările UE. Faptul că industriile cu intensitate energetică ridicată din România încă joacă un rol important în economia românească, situată la baza lanţului de valoare, cu pondere de 20% din exporturile industriei prelucrătoare în 2005, indică **nevoia urgentă de restructurare şi investiţii în retehnologizare**. Însă, cu costuri ridicate pentru resurse, o slabă productivitate a muncii şi profituri reduse, fondurile de investiţii ale companiilor sunt limitate. Având în vedere intensitatea energetică a economiei româneşti şi creşterea prognozată a consumului de energie în perioada următoare, de circa 3% pe an, se impun următoarele: modernizarea capacităţilor de producţie existente, îmbunătăţirea eficienţei energetice şi valorificarea resurselor regenerabile de energie. Programul general de modernizare inclus în Politica industrială şi în Strategia de Export a României trebuie adaptat la nevoile specifice ale sectoarelor energo-intensive. Pe de altă parte, o atentie deosebită trebuie acordată schemelor de co-finanţare bazate pe fondurile UE şi ajutoarele de stat destinate pentru protecţia mediului, care pot reprezenta soluţii viabile pentru creşterea competitivităţii pe piaţa unică europeană începând cu 2008.

6. Procentul mic alocat de companiile pentru **cercetare-dezvoltare-inovare** - C-D, achiziţionarea de echipamente şi pentru brevete şi licenţe -, slabele legături dintre cercetarea din sectorul public şi economie, întârzierile în constituirea centrelor de transfer tehnologic, a incubatoarelor de afaceri inovative, a oficiilor de legatură cu industria şi a parcurilor ştiinţifice şi tehnologice, precum şi capacitatea redusă de valorificare economică a rezultatelor cercetării influenţează deasemenea structura şi competitivitatea economiei româneşti. Este nevoie de promovarea activităţilor inovative cu valoare adaugată mare, care folosesc tehnologii şi echipamente avansate, cu impact mai redus asupra mediului promovarea cooperării dintre sectorul de C-D şi firme, promovarea producerii de energie curată şi valorificarea tehnologiilor alternative. De asemenea, este nevoie de un *cadru legislativ şi de instrumente financiare care să stimuleze cercetarea şi aplicarea rezultatelor cercetării în economie, fondurile cu capital de risc* (destinate înfiinţării de *start-up*-uri şi *spin-off*-uri) şi activităţile inovatoare. O bună oportunitate o constituie *utilizarea fondurilor europene pentru investiţiile în C-D şi tehnologiile ecologice ori modernizarea tehnologică necesară respectării standardelor de emisie şi creşterii ecoeficienţei.*

7. Consolidarea relaţiei universităţilor cu mediul de afaceri şi cu cercetarea poate deveni un instrument important pentru adaptarea educaţiei şi a cercetării la schimbările care au loc la nivelul societăţii, precum şi pentru stimularea şi dezvoltarea **economiei bazate pe cunoaştere**.

B. Obiectivul central al *dimensiunii sociale* este distribuţia justă a oportunităţilor între generaţii. Cât priveşte dimensiunea economică şi socială a dezvoltării durabile, un nivel ridicat al ocupării şi locuri de muncă de calitate reprezintă legătura dintre acestea şi se cuantifică prin PIB şi nivelul ocupării.

Deşi în ultimii şase ani economia românească a avut un trend constant crescător, creşterea economică nu este încă sustenabilă social. Pentru ca acest potenţial să devină realitate este însă necesară o orientare strategică, un efort sistematic şi programat de a îndrepta lucrurile în sensul dorit. O societate dezvoltată caracterizată de acces la „muncă decentă” pentru toţi cetăţenii săi reprezintă un scop ce poate fi atins pe căi multiple. Primul pas

este, deci, alegerea căii pe care mergem, care la modul ideal ar trebui să fie asumată de către toţi partenerii sociali. Oricum, indiferent de opţiunea pentru o cale sau alta de dezvoltare, pentru a fi social durabilă trebuie să aibă drept nucleu central al tuturor politicilor combaterea sărăciei şi a excluziunii sociale, promovarea şanselor egale pentru gospodarii si fiecare cetatean, precum şi echitatea regionala în ceea ce priveşte distribuţia de capital şi de venituri. În acest scop, **strategiile naţionale sau globale de dezvoltare durabilă trebuie să fie pe deplin coordonate cu celelalte documente de planificare strategică vizând aceste obiective**.

Plecând de la problemele cheie relevante din perspectiva dezvoltării sociale durabile aflate în linie cu prioritățile europene (SDD, 2005), precum şi de la documentele şi acţiunile strategice existente în România, se pot sintetiza o serie de direcţii strategice prioritare. Este **important de menţionat faptul că toate aceste documente de planificare strategică sunt în prezent puţin coordonate şi corelate între ele**, anumite domenii/probleme fiind acoperite de un număr impresionant de strategii, planuri de acţiune, programe şi proiecte, în timp ce alte domenii/probleme sunt mai degrabă neglijate.

În vederea dezvoltării sociale durabile, în primul rând, numeroasele documente strategice elaborate deja de instituţiile guvernamentale ar trebui:

(a) să fie mai bine coordonate,

(b) să fie mai bine diseminate, şi

(c) să fie transpuse în practică.

În al doilea rând, există o serie de probleme care vizează satisfacerea unor nevoi fundamentale pentru incluziune şi coeziune socială pe termen lung, în vederea soluţionării cărora nu sunt elaborate nici documente strategice şi nici politici specifice. Acestea sunt:

(a) problema zonelor (cu precădere urbane) în proces de ghetoizare;

(b) problema unor grupuri excluse social, cum sunt persoanele/familiile fără adăpost;

(c) problema stimulării creşterii fertilităţii;

(d) problema migraţiei pentru muncă în străinătate, şi

(e) problema accesului la infrastructură, cu precădere în mediul rural.

Problema subdezvoltării zonelor rurale nu se rezolvă de la sine prin intrarea în Uniunea Europeană. Atât în Portugalia, cât şi în Grecia, zonele rurale în care nu s-a investit masiv în dezvoltarea infrastructurii sunt în prezent puternic afectate de şomaj şi depopulare. Pe de altă parte, în vederea dezvoltării infrastructurii pot fi realizate programe de lucrări publice, care conform studiilor Băncii Mondiale au următoarele beneficii principale:

(a) sunt accesibile tuturor, indiferent dacă anterior au fost activi în sectorul formal sau informal, în timp ce măsurile (active sau pasive) de protecţie a şomerilor sunt accesibile doar celor care au avut un loc de muncă în sectorul formal;

(b) sunt utile în targetarea grupurilor dezavantajate şi a celor aflate în afara pieţei formale a muncii, căci lucrările publice pot fi realizate cu pondere ridicată a acestor persoane;

(c) astfel de programe necesită capacitate administrativă relativ redusă, căci candidații se auto-selectează:

(d) aceste programe furnizează infrastructura atât de necesară în multe zone ale țării.

Principalul risc asociat programelor de lucrări publice este de a irosi banii publici din cauza corupției sau a unui management ineficient. Din acest motiv, în multe țări astfel de programe au fost transferate către sectorul privat, dar au fost elaborate diverse stimulente pentru angajarea temporară a anumitor grupuri-țintă de lucrători.

Implementarea efectivă a unei strategii de dezvoltare durabilă presupune adoptarea acelor reforme structurale şi instituționale care să asigure coerența politicilor interne şi externe. **Măsurile recomandate** în această direcție sunt:

- reglementarea unui sistem de instrumente economice care să asigure integrarea obectivelor sociale şi de protecție a mediului în politicile economice (prețuri, drepturi de proprietate, taxe, drepturi de emisie negociabile, subvenții, acorduri negociabile);
- reconsiderarea procesului decizional, pentru a permite o largă participare a societății civile şi a factorilor de decizie la diverse niveluri;
- crearea şi dezvoltarea unui sistem de informare asupra impactului politicilor şi pentru proiectarea intervențiilor; dezvoltarea unui sistem de indicatori care să permită o evaluare periodică eficace a durabilității politicilor şi acțiunilor
- dezvoltarea piețelor bunurilor publice şi a bunurilor şi serviciilor ecologice;
- dezvoltarea cercetării în direcția tehnologiilor folosind mai puține resurse naturale, mai puțin poluante, cu riscuri reduse pentru mediu şi pentru individ;
- dezvoltarea unui sistem de educație şi de formare/comunicare care să creeze premisele unui dialog social, a unui proces decizional transparent în condițiile unei responsabilități individuale şi colective şi a unei evoluții spre durabilitate în comportamentele de consum şi de producție;
- modernizarea sistemului de protecție socială, inclusiv a sistemului de pensii, şi pregătirea pentru adoptarea metodei deschise de coordonare a UE, instrument politic creat special pentru a adresa într-un mod sustenabil problema sărăciei şi excluziunii sociale, precum şi a îmbătrânirii demografice, în relație şi cu Strategia Europeană pentru Ocupare;
- creşterea coerenței politicilor prin corelarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Durabilă cu SDD revizuită (2006) a UE; alte documente programatice asociate procesului de integrare, precum PND 2007-2013, JIM, JAP; strategiile şi planurile de acțiune naționale relevante pentru obiectivele prioritare (e.g. Planul Național de Combatere a Sărăciei şi Promovare a Incluziunii Sociale, Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului pentru România, Educația Rromilor, Strategia pentru Rromi, Strategia pentru Ocupare).

O posibilă soluție în sfera problematicii sociale a dezvoltării durabile este crearea unui „comitet dedicat" de coordonare a acțiunilor intersectoriale. Pe toate temele multidimensionale/multidisciplinare se recomandă de obicei crearea unor comitete interministeriale, căci coordonarea politicilor nu este efectivă în absența unei structuri

instituționale. În plus, diverse rapoarte arată că strategiile dacă sunt semnate de un anume minister, nu sunt citite şi vehiculate (nicidecum cunoscute sau asumate) de alte ministere sau agenții care ar trebui să joace un rol activ în atingerea țintelor.

Un prim set de **concluzii** legate de politicile conexe dezvoltării durabile din sfera competitivității economice şi a coeziunii sociale a fost consemnat anterior. Vom considera suplimentar câteva exemple acoperitoare pentru domeniile direct corelate cu politicile de mediu şi cu cele energetice, care fac obiectul analizei în detaliu în capitolele 4 şi 5 ale acestui studiu.

C. Printre cele mai importante obiective ale *dimensiunii de mediu* a dezvoltării durabile se află conservarea ecosferei, utilizarea durabilă a resurselor naturale regenerabile şi minimizarea utilizării resurselor neregenerabile. Din punct de vedere ecologic, problema esențială o reprezintă nu raritatea resurselor, ci impactul de mediu al extracției şi utilizării resurselor naturale în activitățile economice.

C1. În ceea ce priveşte **sectorul energetic**, problemele care afectează acest sector - intensitatea energetică ridicată şi impactul negativ asupra mediului al capacităților de generare a energiei, în special al instalațiilor mari de ardere – au influență directă asupra economiei şi societății. Prețul electricității pentru utilizatorii industriali este în creştere şi mai ridicat decât media UE-25 şi UE-15, ceea ce înseamnă costuri mai ridicate şi un minus de competitivitate pentru industria românească pe piața UE, care deține o pondere importantă în exporturile României. Ca urmare a creşterii prețurilor la electricitate şi gaze UE, multe IMM-uri au nevoie de politici orizontale de susținere – facilități pentru accesul la capitalul de risc şi pentru modernizare tehnologică, consultanță managerială etc. În plus, pentru o strategie industrială adecvată, este nevoie de o analiză individuală a competitivității fiecărei industrii, pentru determinarea oportunității continuării proceselor de restructurare şi a implementării strategiilor de mediu şi de inovare din aceste industrii. Pentru scăderea prețurilor extrem de ridicate pentru utilizatorii industriali, sunt necesare investitii sporite pentru înlocuirea centralelor de producere a energiei ineficiente şi racordarea la rețelele internaționale de distribuție. Eficiența energetică în Romania este scăzută, fapt cauzat de randamente scăzute la transformarea, transportul şi utilizarea purtătorilor de energie şi, mai ales, de structura economiei naționale, în care ponderea ramurilor şi produselor energo-intensive rămâne încă ridicată.

Eficiența energetică este o cerință esențială a dezvoltării durabile dar şi cea mai uşor disponibilă, cea mai puțin poluantă şi cea mai puțin costisitoare resursă dintre toate cele existente. Procesul evoluției structurii PIB în sensul unei terțiarizări a activității economice înglobează mai multe categorii de „efecte” favorabile asupra intensității energetice: *efecte de structură* - derivate din schimbarea modurilor de producție şi a repartiției sectoriale a activității economice (diminuarea ponderii relative a industriilor mari consumatoare de energie în favoarea sectorului serviciilor cu o eficiență economică mai ridicată); *efecte de saturare* (proprii țărilor cu creştere demografică zero şi cu infrastructuri industriale aproape complete); *efecte de consum specific* – care indică modul în care a evoluat, pe parcursul unei perioade de timp, cantitatea de energie necesară obținerii unei unități valorice de PIB (evaluată în monedă constantă) presupunând că structura PIB rămâne invariabilă.

Efectele estimate ale reducerii intensității energetice, la nivel macroeconomic, sunt:

- scăderea consumului total de resurse energetice
- reducerea importurilor de resurse energetice
- evitarea unor costuri suplimentare la producătorii de energie
- creşterea eficienței economice, a competitivității şi profitului în acele sectoare care dețin ponderi importante în consumul total de surse energetice primare;
- creşterea competitivității produselor românesti pe piața internațională
- dezvoltarea producției de echipamente eficiente energetic
- atragerea de surse de fianațare pentru investiții în sectoare care pot deveni atractive prin eficientizare
- evitarea sau limitarea schimbărilor climatice
- promovarea transferului de tehnologie performantă în România

Impactul la nivel social poate fi şi el important:

- În industrie, prin reducerea costurilor cu energia consumată în procese tehnologice, cresc posibilitățile de creşterea a profitului , a investițiilor în majorarea capacităților de producție, rezultând locuri suplimentare de muncă în acest domeniu;
- Prin programele de reabilitare termică a clădirilor, se crează noi locuri de muncă în construcții si instalații
- Prin creşterea eficienței energetice a locuințelor se vor reduce şi facturile pentru energie

Impactul estimat al procesului de creştere a eficienței energetice asupra mediului se manifestă şi în următoarele direcții:

- Reducerea emisiilor poluante, în general şi a emisiilor de gaze cu efect de seră (CO2), în special, cu cca 4-7 mil. tone/an, valorificarea acestui potențial reprezentând o sursă de finanațare importantă
- Reducerea la nivel local a impactului asupra mediului atât la producere cât şi la consumul de energie;
- Reducerea poluării apelor de suprafața şi subterane
- Reducerea poluării solului, prin reducerea cantităților de zgură şi cenuşă depozitate la centralele elctrice şi termice

C2. Folosirea surselor regenerabile de energie. Din energia electrică totala, o pondere ridicată este încă produsă din combustibili fosili. *Programele naționale de sprijinire a CDI si investițiile in infrastructura si in programele de asigurare a securitatii energetice a României trebuie sa contina creşterea ponderii resurselor regenerabile printre obiectivele prioritare*.

Politica de promovare a surselor regenerabile asigură importante oportunități sociale şi economice, contribuind totodată, şi la diminuarea altor trenduri nesustenabile. Se poate vorbi atât despre un impact direct cât şi despre efecte indirecte care se referă la

multiplicarea oportunităţilor care pot spori efectul direct. Cele mai semnificative efecte /sinergii care se pot identifica în acest domeniu sunt următoarele:

a) **Deschiderea unor obiective noi de investiţii în diferite zone ale ţării**, care va conduce la creşterea gradului de ocupare a forţei de muncă, mai ales în zonele rurale, simultan cu diversificarea ofertei pe piaţa forţei de muncă. .

b) **Atragerea de investiţii pentru modernizarea capacităţilor uzate** şi pentru altele noi. Potenţialul pentru promovarea investiţiilor în noile ţări membre ale UE este foarte important. Dacă întregul potenţial tehnic ar fi dezvoltat la întreaga sa valoare, se apreciază că investiţiile necesare până în anul 2020 ar fi de 18 - 40 miliarde euro. Pentru realizarea acestor investiţii este însă necesară o legislaţie adecvată care să faciliteze investiţiile, fapt care va depinde în continuare de guvernele ţărilor respective.

c) **Reducerea dependenţei de importuri şi sporirea securităţii energetice**. La ora actuală atât ţările membre ale Uniunii Europene cât şi cele care doresc aderarea au o mare dependenţă de importurile de resurse energetice, în special de gaz natural din Rusia. Această tendinţă ar putea fi contracarată printr-un program accelerat de introducere a generatoarelor electrice bazate pe resurse regenerabile. Nefiind dependente de importuri, resursele regenerabile locale măresc securitatea energetică a întregii regiuni.

d) **Îmbunătăţirea calităţii mediului şi diminuarea riscurilor antrenate de modificările climatice**. Spre deosebire de combustibilii fosili, resursele regenerabile nu produc nici un fel de poluanţi atmosferici, nici la nivel local, nici la nivel global. Ca urmare, prin obţinerea de electricitate curată se contribuie la reducerea emisiilor de bioxid de carbon şi astfel la atingerea parametrilor propuşi prin Protocolul de la Kyoto.

e) Implementarea proiectelor de investiţii va oferi posibilitatea introducerii în fabricaţie, transferului şi comercializarii de **produse şi tehnologii moderne** în domeniul surselor regenerabile.

În domeniul surselor regenerabile de energie, România va trebui să se alinieze la noile reglementări ce vor fi aprobate la nivelul UE referitoare la: adoptarea de măsuri prin care furnizorii de combustibili (furnizori, depozitari, distribuitori, ş.a.) asigură posibilitatea aprovizionării cu biomasă; stabilirea unor criterii de eficienţă pentru utilizarea biomasei şi stabilirea instalaţiilor în care ea poate fi utilizată; etichetarea specială pentru a permite cumpărarea de către cetăţeni a unor echipamente eficiente.

Biocombustibilul va putea deveni parte componentă a vieţii noastre numai dacă va fi utilizat pe baza unei strategii atotcuprinzătoare care va trebui să ţină cont de preţ, de modificările ce intervin în privinţa surselor energetice sustenabile, de impactul asupra mediului cât şi de eficienţa producţiei şi a utilizării sale. **Evaluarea** beneficiilor în domeniul mediului va presupune **estimarea** contribuţiei la reducerea poluării cu CO_2; **identificarea** tipurilor de utilizări unde efectul înlocuirii actualelor sisteme (transport, electricitate, încălzire) cu sisteme pe bază de biocombustibili este maxim; **promovarea** unor culturi agricole sustenabile pentru susţinerea stocurilor etc.

Va fi necesară **corelarea politicilor sectoriale de energie-agricultură-mediu-dezvoltare rurală:** punerea în practică a sistemului de subvenţii agricole pentru producerea de biomasă; stabilirea suprafeţelor ce pot şi trebuie cultivate pentru producţia de biomasă; reglementarea raţională a dreptului şi condiţiilor de utilizare a produselor

modificate genetic. **Va trebui să se acorde prioritate conceptului de bio-rafinărie,** care poate valorifica părţi ale instalaţiilor existente pentru a produce combustibili de generaţia a II-a si să se asigure corelarea standardelor româneşti pentru biocombustibili cu cei ai UE.

Pentru a favoriza creşterea ponderii energiei electrice produsă din surse regenerabile, considerăm că primul pas ar trebui să-l constituie **susţinerea prin subvenţii în investiţii şi preţuri fixate de cumpărare a energiei electrice produsa din surse regenerabile**. După o perioadă de tranziţie în care se va crea un volum suficient de energie electrică din surse de energie regenerabile se poate trece la susţinerea prin mecanisme de piaţă, de tipul certificatelor verzi cu atât mai mult cu cât piaţa liberalizată de energie electrică cere introducerea concurenţei.

C3. Modificarea condiţiilor climatice regionale şi locale va **influenţa** ecosistemele, aşezările umane şi infrastructura. Modificările preconizate de *temperatură* şi *precipitaţii* pot duce la modificarea perioadelor de vegetaţie şi la deplasarea liniilor de demarcaţie dintre păduri şi pajişti. Evenimentele meteorologice extreme (*furtuni, inundaţii, secete*) îşi vor putea face apariţia mai frecvent iar riscurile şi pagubele aferente pot deveni mai semnificative. Zonele afectate de secetă s-au extins în ultimele decenii în România. Zonele cele mai expuse secetei se află în sud-estul ţării, dar aproape întreaga ţară a fost afectată de secetă prelungită. Împreună cu inundaţiile, perioadele îndelungate de secetă duc la pierderi economice însemnate în agricultură (inclusiv în zonele împădurite joase şi deluroase), transporturi, alimentarea cu energie, gospodărirea apelor, sănătate şi gospodării.

Pe de altă parte, ***sectoarele industrial, comercial, rezidenţial, terţiar*** şi de ***infrastructură*** (inclusiv alimentări cu energie şi apă, transporturi şi depozitarea deşeurilor) sunt, la rândul lor **vulnerabile** la schimbările climatice în diferite moduri. Aceste sectoare sunt direct afectate de modificarea temperaturii şi precipitaţiilor, sau indirect prin impactul general asupra *mediului, resurselor naturale* şi *producţiei agricole*. Sectoarele cele mai vulnerabile faţă de efectele schimbărilor climatice sunt *construcţiile*; *transporturile*; *exploatările de petrol şi gaze*; *turismul* şi *industriile aflate în zone costiere*. Alte sectoare potenţial afectate sunt *industria alimentară, prelucrarea lemnului, industria textilă, producţia de biomasă* şi de *energie regenerabilă*.

Date fiind spuse cele de mai sus, este clar că **utilizarea** unui instrument ca cel ***legislativ*** în sensul impunerii unor standarde de imisii sau emisii, sau a unor instrumente ***economice*** ca cele de negociere a permiselor de poluare şi de impunere a unor taxe stimulative pe poluarea cu gaze cu efect de seră, pe *utilizarea apei* şi pe *exploatarea lemnului*, vor întârzia modificarea condiţiilor climatice cu tot corolarul de efecte asupra ecosistemelor suport al vieţii (recte, conservarea şi utilizarea durabilă a resurselor naturale).

C4. Transportul contribuie la ***poluarea atmosferică*** la toate nivelurile: global, regional şi local. Emisiile din transport **reprezintă** o proporţie însemnată din emisiile totale generate de activităţile umane în ţările industrializate. Cele mai multe din aceste emisii sunt în strânsă legătură cu consumul de energie în activităţile de transport: sectorul de transport consumă mai mult de **60 %** din produsele petroliere, care constituie în proporţie

de **98 %** sursa de energie folosită în transport. Consumul acestora depinde la rândul său de dimensiunea motorului, tipul şi calitatea combustibilului folosit, de eficienţa medie a combustibilului, vechimea vehicolului etc.

Monoxidul de carbon, dioxidul de carbon, oxizii de azot, particulele în suspensie şi *compuşii organici volatili* sunt principalii poluanţi emişi direct în urma arderii combustibilului în motor (poluanţi primari), la fel *plumbul* şi *oxizii de sulf*.

C5. Controlul coerent în ceea ce priveşte **conservarea biodiversităţii**, **utilizarea durabilă a resurselor naturale** şi integrarea gestionării lor în toate politicile sectoriale ar conduce la multe rezultate pozitive:

§ Natura şi biodiversitatea stau la baza activităţilor sectoriale care **garantează** supravieţuirea pe termen lung;

§ Combustibilii pe bază de biomasă **reduc** gazele cu efect de seră şi pot fi produşi local;

§ Zonele naturale **acţionează** ca „puţuri de carbon", intervenind în diminuarea unuia din ecranele responsabile de efectul de seră;

§ Natura şi peisajele **atrag** oamenii în zonele rurale, având şi o **dimensiune culturală** apreciabilă - astăzi aprecierea valorii peisajelor şi trăsăturilor ecologice suferă din cauza sărăciei de metode, iar **abordarea multifuncţională** a agriculturii este dominată prea adesea de gândirea agricolă sectorială;

§ Utilizarea raţională a resurselor **reduce** costurile pentru procurarea materialelor, evitând, totodată, producerea de deşeuri;

§ Reciclarea **contribuie** la diminuarea poluării generate de procesarea materiei prime şi evită scăderea resurselor naturale;

§ Fermele organice **dezvoltă** aprecierea bunului gust şi ajută la menţinerea sănătăţii;

§ Certificarea pădurilor **încurajează** protejarea faunei şi florei şi **conservă** resursele de apă;

§ Afacerile pro-biodiversitate reprezintă un domeniu atractiv de investiţii pentru bănci ca să le susţină. Identitatea peisajului **poate juca** un rol determinant în orientarea strategiilor antreprenoriale, iar investiţiile care au legătură cu biodiversitatea contribuie direct la **dezvoltarea economică**, prezervând şi / sau îmbunătăţind totodată patrimoniul natural.

Gândirea economică pe termen scurt şi amenajarea neecologică a teritoriului ar conduce la pierderea unor oportunităţi uriaşe. Societăţile comerciale şi-ar putea vedea lezate interesele dacă:

§ vor face investiţii fără a ţine cont de **valoarea adăugată** de operare cu biodiversitatea;

§ nu-şi iau nici un reper pentru **definirea** bunelor practici;

§ nu folosesc indicatori pentru **monitorizarea** nivelului negativ sau pozitiv de dezvoltare;

§ nu identifică noi **surse financiare** pentru dezvoltare;

C6. Promovarea eco-tehnologiilor - România are în vedere dezvoltarea *Planului de acțiuni pentru promovarea eco-tehnologiilor*, plan susținut de Uniunea Europeană printr-un set de **28** de acțiuni concrete, un accent deosebit punându-se pe maximizarea eforturilor de racordare la platformele europene destinate acestui scop şi pe creşterea accesului la finanțare a întreprinderilor care au capacitate de inovare în produse şi materiale eco-eficiente.

În ceea ce priveşte utilizarea noilor tehnologii de producere a bio-carburanților s-au promovat reglementări similare cu cele europene. Țintele stabilite în România în acest domeniu stabilesc ca, până în anul 2007, piața de carburanți să permită utilizarea de bio-carburanți şi alți carburanți regenerabili în proporție de cel puțin **2%** din totalul conținutului energetic al tuturor tipurilor de benzină şi motorină folosite în transport. accizat.

În acest context, costul suplimentar aferent majorării consumului de biodiesel (pentru populație) trebuie pus în balanță cu alte beneficii: reducerea emisiilor de gaze de seră, diversificarea structurii balanței de energie primară, creşterea securității ofertei şi crearea de noi locuri de muncă în zonele rurale.

În finalul acestui studiu, vom sublinia necesitatea de a asigura creşterea coerenței si a gradului de integrare a politicilor sociale, culturale, economice şi de mediu ale Romaniei, prin corelarea viitoarei Strategii Naționale de Dezvoltare Durabilă cu Strategia de Dezvoltare Durabilă revizuită (2006) a UE, cu alte documente programatice asociate procesului de integrare (precum PND 2007-2013 sau Planul de Reforme) şi cu strategiile şi planurile de acțiune naționale relevante pentru obiectivele prioritare în domeniul promovării coeziunii sociale, creşterii competitivității şi a gradului de ocupare, în sfera dezvoltării spațiale, menite să atenueze disparitățile regionale de nivel de trai şi calitate (în accepțiune durabilă) a vieții între diferite grupuri ale populației României.

Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă va fi un document pe termen lung, pe care trebuie să şi-l asume toate forțele politice, mediul de afaceri, populația din România. Trebuie să existe o corelare cu obiectivele acestei strategii a altor strategii elaborate sau care urmează a fi elaborate pe termen mediu şi scurt, cum ar fi: Programul Operational de Competitivitate, Strategia de Dezvoltare Spatiala a Romaniei, Strategia de Mediu, Strategia de Dezvoltare Energetica, Strategia pentru Ocupare, Programul de Convergenta la UE, etc. Corelarea ar permite reglementarea unui sistem de instrumente economice care să asigure integrarea obectivelor sociale şi de protecție a mediului în politicile economice, inclusiv în cele energetice.

STUDIUL 4. MODELUL SOCIAL EUROPEAN –IMPLICAȚII PENTRU ROMÂNIA

Autori:

dr. Carmen Beatrice Păuna – Coordonator[2]
dr. Lucian-Liviu Albu[3]
dr. Mariana Stanciu[4]
dr.Valentina Vasile[5]
dr. Florin Marius Pavelescu[6]

Cei mai mulți dintre specialiştii şi decidenții politici identifică Modelul Social European (MSE) cu un ***proiect politic european***, care are ca scop modernizarea şi adaptarea societății la condițiile economice aflate în permanentă schimbare. Esența acestor schimbări e ilustrată de specialişti prin sintagma «societate bazată pe cunoaştere». Din acest punct de vedere, MSE este un fenomen care se desfăşoară la nivel transnațional.

O abordare mai nouă a MSE porneşte tot de la ideea unui Proiect Politic European, care ***are ca scop construirea unei Identități Europene***, nu atât prin intermediul instituțiilor şi al valorilor comune, ci mai precis prin însăşi soluțiile comune de politică socială.

Deşi în cadrul a ceea ce se înțelege astăzi prin *modelul social european*, sistemele sociale diferă relativ larg, în ceea ce priveşte structura şi volumul cheltuielilor sociale dar şi grupurile țintă ale transferurilor de venituri, se poate vorbi totuşi despre coexistența a patru[7] grupe de țări distincte, cu practici sociale relativ apropiate (Ferrera, 1998, Bertola et al., 2001) care justifică prezentarea în literatura economică a următoarelor Modele Europene de Societate:

- ***Modelul Scandinav, denumit adesea şi Modelul Nordic***, definit de experiențele din Danemarca, Finlanda, Suedia, țări care efectuează cele mai ridicate cheltuieli sociale.

- ***Modelul Anglo-saxon sau Modelul Liberal***, regăsit în Marea Britanie şi Irlanda, care au adoptat modelul Beveridge.

---

[2] Din partea colectivului de autori; Coordonator al Compartimentului de Dezvoltare Regională – Institutul de Prognoză Economică
[3] Director General al Institutului de Prognoză Economică
[4] Coordonator al Programului „Modele de consum" - Institutul de Cercetarea Calității Vieții
[5] Director stiintific al Institutului de Economie Națională
[6] Coordonator al Compartimentului de „Teorie, istorie şi modelare economică" - Institutul de Economie Națională
[7] Este binecunoscută (se consideră a fi chiar un standard în materie) clasificarea făcută în 1990 de Esping-Andersen în lucrarea „Three Worlds of Welfare Capitalism" (Princeton University Press), potrivit celor trei tipuri de capitalism al bunăstării. Această clasificare s-a îmbogățit apoi cu noi interpretări. De exemplu, pe măsura maturizării „noilor veniți în UE", s-a mai adăugat celorlalte grupe de țări (scandinave, continentale şi anglo-saxone), grupul țărilor meditaraneene şi de curând grupul statelor care au aderat la UE în 2004, aşa-numitul grup „catching-up".

- ***Modelul Continental – cunoscut şi sub denumirea de Modelul Corporatist sau de Modelul Renan***, regăsit în Austria, Belgia, Franța, Germania, care au adoptat modelul Bismark, bazat extensiv pe scheme de asigurări sociale.

- **Modelul mediteranean**, regăsit în țările sud-europene - Grecia, Italia, Spania, Portugalia.

- ***Modelul «catching-up»***, se referă la caracteristicile noilor state membre ale UE, care au aderat în 2004.

În afara Europei, ***Modelul American*** serveşte drept omolog Modelului anglo-saxon. SUA sunt grupate împreună cu Canada, Australia şi Noua Zeelandă în cadrul «Modelului anglo-saxon de peste ocean». Alte țări industrializate, precum cele din Asia, rămân însă în afara discuției.

Începând din anii `50, cursul integrării europene a creat asimetrii fundamentale între politicile promotoare ale eficienței pieței şi cele promotoare ale protecției sociale şi egalității. În cadrul statelor naționale, ambele scopuri s-au aflat într-o competiție politică desfăşurată chiar la nivel constituțional. În procesul integrării europene însă, relația a devenit asimetrică, întrucât politicile economice au fost europenizate în mod progresiv, în timp ce politicile de protecție socială au rămas la latitudinea statelor naționale. Drept consecință, statele naționale ale bunăstării sunt în mod constituțional constrânse de „supremația" tuturor regulilor europene ale integrării economice, liberalizării şi legilor competitivității, şi trebuie să opereze potrivit regulilor fiscale ale Uniunii Monetare, în timp ce baza veniturilor lor se erodează sub presiunea diverselor taxe şi a necesității reducerii costurilor de muncă nesalariale.

Ca replică la acest fenomen, sunt tot mai multe solicitări de re-creare a unui „câmp de acțiune" valabil şi pentru politicile sociale, care ar trebui supuse aceluiaşi proces de europenizare. În practică însă, asemenea inițiative sunt constrânse de diversitatea statelor naționale ale bunăstării, care se deosebesc nu numai din punct de vedere al dezvoltării lor economice dar şi din perspectiva abilității acestora pentru efectuarea transferurilor sociale şi a serviciilor, şi în mod şi mai semnificativ, din punct de vedere al aspirațiilor lor naționale şi al structurilor instituționale. Drept urmare, o legislație europeană uniformă în domeniul politicii sociale nu a putut avansa la nivelul unui standard relativ minim, care să fie acceptat de toate statele membre. Poate tocmai de aceea, Summitul **Consiliului European de la Lisabona (martie 2000)** a introdus în domeniul social, **„metoda deschisă de coordonare a politicilor sociale"**. După ce a fost introdusă în anul 1997 în politica pieței muncii europene în cadrul aşa-numitului ***„proces Luxemburg"***, această metodă a fost apoi inclusă în politica socială – ca parte a Strategiei Lisabona în anul 2000. Metoda deschisă de coordonare lasă libertatea deciziilor politice efective la nivelul statelor naționale, încercând însă să încurajeze adoptarea unor decizii cât mai corecte prin promovarea unor obiective comune, a unor indicatori comuni şi prin efectuarea unor evaluări comparative între performanțele politicilor naționale. Noul instrument de politică introdus pentru realizarea colaborării în domeniul social a fost aplicat cu succes în domeniul ocupării, în domeniul combaterii sărăciei şi al excluderii sociale.

O nouă etapă în evoluția modelului social european o constituie recunoaşterea rolului serviciilor de interes general pentru calitatea vieții cetățenilor europeni, a mediului şi a competitivității întreprinderilor europene. În acest context, Comisia Europeană a adoptat

în data de **12 mai 2004 la Bruxelles, Carta Albă asupra Serviciilor de Interes General.**

Datorită fenomenului de îmbătrânire a populației şi a forței de muncă precum şi a altor modificări structurale ale societăților europene, **sistemele de securitate socială** se vor afla sub presiunea continuă a adaptării lor la noul context economic creat şi a necesității modernizării lor, fenomen care se face simțit în mod acut şi în țara noastră.

Pe un fond de vulnerabilitate socială mărită, şi subfinanțare sistematică a tuturor serviciilor sociale (v. anexa *Finanțarea cheltuielilor sociale şi a serviciilor publice din România*), statul român a declanşat totuşi o serie de reforme sectoriale majore în asigurările sociale, în sănătatea publică, educație şi asistența socială. Procesele respective sunt şi în prezent nefinalizate, ridicând la cote înalte dificultățile şi tensiunile sociale.

Aderarea României la UE marchează o dată în plus **oportunitatea** edificării unui sistem social modern. În condițiile transformării generale a societății româneşti, cu instituții cheie şi structuri aflate în mişcare şi flexibile şi ale deschiderii populației către schimbări, promovarea unui model social performant, bazat pe principiile promovate de UE se dovedeşte a fi un act responsabil şi necesar pentru țara noastră. România nu are un exemplu de urmat în UE în edificarea unui model social, dar dispune de principii şi recomandări insuficient valorificate.

Dimensiunea socială a globalizării **este un alt aspect care alimentează necesitatea şi oportunitatea edificării unui Model Social performant în țara noastră.**

Ne referim la consecințele interacțiunii sporite a sistemului economic cu cel social, în contextul prefigurării unei piețe globalizante. Sistemul social influențează tot mai puternic creşterea economică, îndeosebi competitivitatea şi capacitatea de adaptare a economiei, atât la cerințele integrării europene, cât şi la cele mai largi ale globalizării.

Obiectivul general al construirii unui Model Social performant în România urmăreşte avansul reformei sectorului social, adresându-se problemelor sociale ale integrării cu un puternic accent politico-strategic, provocând dezbateri şi punând în discuție recomandări de politici. Un proces european de învățare este încorporat, cristalizând o metodă complexă, flexibilă şi deschisă de coordonare a actorilor dedicați integrării europene a României. Întreaga activitate se înscrie ca o contribuție la dezvoltarea cadrului strategic social european. Soluțiile de succes deschid noi căi de progres țărilor în tranziție.

Alături de obiectivul general, edificarea unui Model Social în țara noastră presupune şi **obiective specifice**, cum ar fi:

- Prefigurează o nouă atitudine şi responsabilitate socială cu privire la rolul, locul şi natura politicilor sociale în contextul integrării europene a României.
- Furnizează un fundament solid pentru întărirea coerenței programelor naționale vizând sau interacționând cu sectorul social.
- Conturează direcții de acțiune comună a principalilor actori sociali, acționând ca agent colectiv al schimbării.

După cum se ştie, cu ocazia Summit-ului de la Lisabona (martie 2000) s-a stabilit că noul obiectiv strategic al deceniului 2001-2010 este transformarea UE în „cea mai competitivă şi dinamică economie din lume, bazată pe cunoaştere, capabilă de creştere economică

susținută, cu posibilități sporite de a crea locuri de muncă mai multe şi mai bune şi o mai mare coeziune socială". În acest context, combaterea excluziunii a devenit o prioritate. Monitorizarea şi evaluarea progresului făcut în atingerea acestui deziderat se bazează pe indicatorii aprobați de Consiliul European în cadrul întâlnirii la vârf din decembrie 2001 de la Laeken, respectiv pe cele patru dimensiuni ale incluziunii sociale: munca, educația, sănătatea şi sărăcia din punct de vedere financiar. Tocmai cu scopul de a restabili o conexiune bună între sectorul de securitate socială şi participarea la piața muncii, în prezentul studiu, autorii analizează în deplină consonanță cu recomandările europene, următoarele componente ale sistemului social din țara noastră: (a) politicile de piața muncii, reglementările de muncă şi parteneriatul social, (b) educația şi formarea profesională pe tot parcursul vieții, (c) sănătatea – element esențial al strategiei investiției în capitalului uman, (d) securitatea socială.

Crearea unui concept valabil pentru România, pe baza orientărilor europene, în deplină consonanță cu Strategia Lisabona, presupune ca modelul social viitor să fie bazat pe două elemente principale: capacitatea de a fi flexibil şi de a dezvolta un sistem viabil de securitate socială. Din comuniunea celor două caracteristici, rezultă o nouă însuşire a unui model social performant, aceea de flexicuritate.

Un model social performant, în opinia specialiştilor ar trebui să fie marcat de următoarele **elemente definitorii**:
- Prioritate acordată mecanismelor de incluziune, reunite într-un sistem articulat
- Promovarea unui sistem de flexicuritate pro-activ şi previzional, în dauna celui de protecție socială, reactiv şi conjunctural
- Sustenabilitate financiară
- Ancorare în politica de dezvoltare regională, suport al competitivității
- Revigorarea spiritului civic şi punerea bazelor dezvoltării sale sistemice

Obiectivele unui model social performant ar putea fi formulate astfel:

- Punerea bazelor unei societăți incluzive, bazate pe respectarea drepturilor omului şi valorile democrației
- Asigurarea condițiilor pentru obținerea unei eficiențe sociale ridicate, ca bază pentru integrarea cu succes într-o piață concurențială globalizantă
- Manifestarea pregnantă a rolului strategic al politicilor macro, economice şi sociale, bazate pe previziune şi responsabilitate socială
- Crearea unui sistem articulat de prevenire şi combatere a excluziunii, ancorat în dezvoltarea regională
- Sprijinirea progresului social la nivel european

Pilonii unui model social performant ar trebui să fie constituiți de următoarele elemente: (a) Un sistem articulat de incluziune socială, bazat pe: muncă (din perspectiva şi în limitele sectorului social, reglementări de muncă, piața muncii şi parteneriat social), educație, sănătate şi (b) Rețea de securitate performantă, sprijinită pe: rețeaua informală (necesită refacerea şi dezvoltarea spiritului civic) şi rețeaua formală (asigurări sociale şi asistenta sociala, inclusiv voluntariat).

Aceasta este în conformitate cu Agenda Politicii Sociale a UE pentru 2006 – 2010, care dezvoltă o strategie pe două axe:

- întărirea încrederii cetăţenilor (o abordare integenerațională, un parteneriat pentru schimbare, integrarea dimensiunii externe),
- măsuri cheie cu privire la „ocupare" (sub obiectivul prosperitate) şi „oportunități egale şi incluziune" (sub obiectivul solidaritate).

Modalități de finanțare sustenabilă a sistemului social

Construirea unui model social performant presupune sisteme sustenabile de finanțare bazate pe contribuții sau asigurări (cu excepția asistenței sociale şi a serviciilor obligatorii sau garantate). Corespondența dintre nevoi şi posibilități se subordonează respectării drepturilor omului, se sprijină pe dezvoltare economică şi coeziune teritorială şi socială, sistem performant de previziune economico-socială.

Principii de organizare şi funcționare

Modelul Social are la bază principiul ne-discriminării pe criterii de naționalitate (statuat de art. 12-6 din Tratatul CE) şi al Tratamentului Egal (art. 51 din Tratatul CE), precum şi principiile avansate de Carta Albă a serviciilor de interes general, orientate către drepturile fundamentale ale omului, coeziunea socială şi teritorială. CE promovează o perspectivă europeană insuficient tradusă în practică. Accesul la serviciile de interes general, asigură realizarea condițiilor pentru exercițiul drepturilor fundamentale ale omului, oferind o imagine a calității cetățeniei.

Între principiile promovate de Carta Albă a serviciilor de interes general, cu relevanță deosebită pentru modelul social, menționăm:

a) Crearea condițiilor pentru ca autoritățile publice să opereze aproape de cetățeni;
b) Atingerea obiectivelor serviciului public în condiții de piață competitivă deschisă;
c) Asigurarea coeziunii si accesului universal;
d) Asigurarea drepturilor consumatorilor şi utilizatorilor;
e) Monitorizarea şi evaluarea performanțelor.

Autorități de reglementare independente susțin transpunerea în practică a obiectivele publice. Conform Cartei Albe, autoritățile de reglementare asigură reprezentarea şi participarea activă a consumatorilor şi utilizatorilor în definirea obiectivelor şi evaluarea serviciilor, disponibilitatea mecanismelor de redresare şi compensare, precum şi adaptarea cerințelor la nevoile în schimbare ale consumatorilor şi utilizatorilor şi la schimbările mediului economic şi tehnologic.

Complementaritatea sistemelor de referință

Dezvoltarea României în context european impune alinierea să la ansamblul de strategii şi politici ale Uniunii, precum şi adoptarea principiilor, orientărilor şi normelor comunitare ca o condiție necesară, dar insuficientă, pentru integrarea să pe piața unică. În acelaşi timp însă, o perspectivă mondială asupra dezvoltării într-un mediu globalizant, impune României să privească spre etapa următoare, lărgindu-şi sistemul de referință către statele dezvoltate ale lumii şi raliindu-se strategiilor, politicilor şi normelor compatibile cu posibilitățile şi ambițiile naționale.

Prin promovarea măsurilor specifice fiecărui pilon (prezentate pe parcursul lucrării, la capitolele respective) se poate asigura o susținere reciprocă a dezvoltării economice şi sociale de tip „win-win” precum şi (re)construcția unui model social sustenabil economic şi social.

STUDIUL 5. SCENARII PRIVIND IMPACTUL MĂSURILOR DE DEZVOLTARE RURALĂ ASUPRA STRUCTURILOR AGRICOLE ROMÂNEŞTI DUPĂ ADERAREA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Autori:

Daniela GIURCA (coordonator)
Lucian LUCA
Gheorghe HURDUZEU

Statutul României de stat membru al Uniunii Europene după 1 ianuarie 2007 reprezintă împlinirea unui deziderat mult aşteptat de majoritatea populației, fiind un pas important spre drumul integrării europene. În domeniul agroalimentar, integrarea europeană continuă să reprezinte un factor de presiune pentru accelerarea reformelor deja demarate, precum şi a celor ce trebuiesc inițiate.

Pentru majoritatea noilor state membre UE integrarea sectorului agroalimentar şi rural s-a dovedit a fi unul dintre cele mai sensibile şi dificile domenii ale procesului de aderare, iar România nu va face excepție de la regulă. Cu toate acestea, experiența de doi ani a noilor state membre UE a demonstrat că integrarea a accelerat substanțial reformele şi a generat un proces de restructurare a sectorului agroalimentar şi rural.

Având în vedere experiențele acestor țări este de aşteptat ca noua calitate de "stat membru" cu toate obligațiile şi cerințele conexe, să reprezinte una din oportunitățile majore pentru dinamizarea procesului deja demarat, de restructurare a agriculturii şi economiei rurale româneşti. Aceasta va induce creşterea performanțelor şi, implicit, a competitivității acestor sectoare, diminuând tendințele atipice unei economii europene moderne, înregistrate în România în ultima decadă, cum ar fi: creşterea populației ocupate în agricultură, ponderea ridicată a autoconsumului şi extinderea economiei de subzistență şi de semisubzistență.

Politica agricolă comună, mai ales prin pilonul al II-lea, oferă o serie de instrumente de sprijin în acest sens, bineînțeles cu condiționalități reglementate legislativ, dar oferind statului membru care le aplică libertatea unor decizii naționale conexe. Astfel, fundamentarea procesului decizional național din domeniul agricol şi rural devine prin urmare, prioritară, mai ales datorită "stării" sectorului agricol şi rural românesc.

Acest studiu se doreşte a fi un suport pentru elaborarea programelor de dezvoltare rurală având la bază cadrul general oferit de Planul Național Strategic şi de Programul Național de Dezvoltare Rurală, pentru perioada 2007-2013, în vederea utilizării cât mai eficiente şi a absorbției totale a fondurilor post-aderare oferite României din bugetul european.

Studiul este structurat în trei părți.

Prima parte este dedicată experienței României în derularea fondurilor europene pentru agricultură şi dezvoltare rurală în special a programului SAPARD. În această parte se analizează cadrul legislativ precum şi criteriile de eligibilitate pentru fiecare măsură în

parte. Pe baza acestei analize se doreşte identificarea actorilor neeligibili şi a criteriilor de eligibilitate care au influenţat sau care au îngreunat derularea programului. Tot în această parte a lucrării se face o analiză a tabloului exploataţiilor agricole din România comparativ cu cele din UE şi se prezintă succint experienţa unor noi state membre UE (Polonia şi Ungaria) în derularea fondurilor pentru dezvoltare rurală.

Partea a doua a studiului este dedicată prezentării principiilor de finanţare prin politicile de dezvoltare rurală pentru perioada 2007-2013 la nivel european şi principalele coordonate ale Programului National de Dezvoltare Rurală pregătit de România (obiective, axe, măsuri şi potenţialii beneficiari). De asemenea, tot în această parte este prezentată o analiză a tipologiei exploataţiilor din România funcţie de orientarea producţiei şi dimensiunea economică a acestora utilizând datele EUROSTAT pentru România şi cele din barometrele rurale. În continuare se analizează problematica "subzistenţei" şi a fermei comerciale şi modul posibil de abordare a acestei problematici în România, cu exemplificări comparative din Uniunea Europeană.

Ultima parte a studiului este dedicată elaborării unor scenarii privind impactul măsurilor din Axa 1 a PNDR asupra structurii exploataţiilor de semisubzistenţă. Tot în această parte este evaluat sprijinul posibil de primit prin PAC atât prin plăţile directe cât şi prin unele măsuri de dezvoltare rurală din axa 1, baza simulării fiind datele furnizate de patru studii de caz (ferme mixte, care conform evaluărilor se situează în categoria de ferme de semisubzistenţă), puse la dispoziţia echipei de cercetare de către MAPDR.

Experienţa derulării şi implementării programului SAPARD a scos în evidenţă unele aspecte care ar trebui evitate în implementarea viitoare a FEADR. O lecţie care ar trebui evitată ar fi întarzierea în acreditarea programelor şi măsurilor. Ar fi de preferat să se pornescă încă de la început cu cât mai multe programe/măsuri pentru a oferi potenţialilor beneficiari opţiuni cât mai diverse pentru aplicaţii. Acest lucru ar dinamiza cheltuirea fondurilor, iar rezultatele acţiunilor ar putea avea efecte vizibile.

Datorită efectului pe care l-a avut programul FERMIERUL în dinamizarea cheltuirii fondurilor SAPARD ar fi de preferat ca în măsura posibiliului acest tip de instrument, să fie menţinut mai ales în prima perioadă de implementare FEADR. S-ar dovedi binevenită o campanie care să stimuleze dezvoltarea pieţei creditului rural care ar putea facilita cofinantarea proiectelor.

Deschiderea din ultimii ani şi spre beneficiarii cu putere economică mai redusă a fost o decizie importantă, oferind şanse de dezvoltare şi exploataţiilor de dimensiuni mai mici. Păstrarea unei astfel de deschideri spre cât mai mai multe tipuri de exploataţii precum şi includerea altor tipuri de beneficiari ca de exemplu a bisericilor şi mânăstirilor care au terenuri agricole (nu doar păduri) sau alte mijloace de producţie economică, a micilor producători din parcurile naţionale sau din alte zone rurale, care produc produse agroalimentare tradiţionale, a celor care practică agroturismul şi ecoturismul autentic, ar trebui avută învedere în contimuare.. În cazul acestor actori potenţiali eligibili, normele europene stricte referitoare la siguranţa alimentelor ar putea deveni condiţie de eligibilitate, însă ar putea fi descuranjante şi nu ar stimula dezvoltarea unor astfel de activităţi cu un potential semnificativ de dezvoltare în România. Pentru acest tip de activităţi cum ar fi dezvoltarea agroturismului şi ecoturismului ar trebui găsite soluţii prin programe de sprijin prin FEADR similare cu cele care se aplică în vechile state membre.

O altă categorie de actori care nu au fost eligibili, dar care ar putea fi, sunt ciobanii şi grupurile de crescători de animale din păşunile alpine care ar putea beneficia de fonduri prin diverse măsuri. De asemenea, institutele de cercetari agricole ar putea fi beneficiare în condițiile în care activitatea lor de cercetare şi cea comercială este total separată şi în acord cu noile reglementări UE privind ajutorul de stat.

O flexibiliate rezonabilă a limitelor inferioare şi superioare ale valorii proiectelor pentru unele măsuri (mai ales cele de investiții) ar putea oferi şanse reale de eligibilitate pentru toate tipurile de exploatații (cu excepția celor de dimensiuni foarte mici).

Alegerea unei definiri care să caracterizeze cât mai real spațiul rural românesc are o importanță deosebită pentru măsurile din FEADR (mai ales pentru cele care vizează îmbunătățirea infrastructurii si nu numai), oferind şanse şi localităților care la ora actuală sunt considerate urbane din punct de vedere administrativ dar care au caracteristici predominant rurale. Utilizarea definirii spațiului rural după metodologia OECD („spațiul rural" *teritorilul în care densitatea populatiei/km² este mai mică de 150 locuitori/ km²),* ar mări plaja actorilor eligibili pe teritoriul României. Această definire este utilizată şi de majoritatea statelor membre UE.

Experiența recentă a noilor state membre în alegerea măsurilor de dezvoltare rurală relevă importanța acordată măsurilor ce ar putea avea ca efect restructurarea sectorului şi specificitatea politicii rurale a fiecărui stat membru. În cazul Poloniei obiectivul restructurării a fost evident deorece s-au alocat fonduri semnificative măsurii „pensionare timpurie", (peste 640 milioane de Euro pentru 2004-2006) pentru sprijiniea fermeloe de semi-subzistență (peste 376 milione Euro). Ungaria a avut o altă filozofie în politica de dezvoltare rurală alocând sume importante măsurilor de agromediu (57,5%), măsura „pensionare timpurie" nefiind luată în considerare în primii doi ani. Exemplul Poloniei este practic cel mai relevant pentru România iar experiența acumulată de acestă țară în gestionarea acestor măsuri poate oferi unele soluții României.

Analiza comparativă a măsurilor ce pot fi aplicabile prin programele de dezvoltare rurală în statele membre UE conform reglementărilor în vigoare, relevă faptul că acestea sunt în mare parte similare cu măsurile implementate prin programul SAPARD din România. De asemenea, măsurile selectate de România pentru a fi finanțate prin FEADR sunt în marea majoritate o continuare a măsurilor implementate prin SAPARD, diferența fiind că după integrare, sumele care se vor derula pentru dezvoltare rurală vor fi de circa 6 ori mai mari, iar beneficiarii vor fi mai diverşi şi mai numeroşi. Din acest motiv ar trebui evitată metodologia anterioară de depunere a proiectelor şi ar trebui oferită o mai mare putere de decizie şi mai multe responsabilități la nivel regional şi local.

Lipsa unor date coerente referitoare la dimensiunea economică a fermelor mici şi mijocii îngreunează semnificativ fundamentarea deciziilor politice care vizează acest grup țintă al FEADR. Cu toate limitele metodologice impuse de o anumită întârziere în preluarea intrumentelor de analiză a exploatației agricole (RICA, anchete structurale), imaginea orientării de producție a exploatațiilor româneşti, pune în evidență un specific oarecum previzibil al exploatațiilor de dimensiuni mici: *o combinare de activități de cultură vegetală şi creşterea animalelor, aşa numita "policultură tradițională" specifică gospodăriei țărăneşti*. Dacă la acest tablou se adaugă unele rezultate ale EuroBarometrelor rurale, realizate în România în anii 2002 şi 2005 care pun în evidență

anumite *atitudini îngrijorătoare ale locuitorilor din rural (actualii agricultori) în legătură cu spiritul întreprinzător şi cu intenția de a trece de la agricultura tradițională, de (semi-) subzistență, la o agricultură modernă, comercială* atunci se poate conluziona că pentru aceste segmente „integrarea" trebuie acompaniată de măsuri de consiliere şi pregătire profesională, mai ales pentru categoria de exploatații care au potențial de depăşire a condiției de semisubzistență.

Problematica semi-subzistenței în România are origini în tradiția acesteia, care şi-a pus accentul destul de puternic şi asupra relațiilor agrare din perioada de tranziție, mai ales că resursele alocate dezvoltării spațiului rural în ultima decadă au fost reduse, cu excepția ultimilor ani (prin programul SAPARD şi diferite forme de sprijin pentru investiții, inclusiv programul Fermierul). Rezultatele acestor eforturi, concretizate şi prin rezultatele statstice recente, nu au atins încă masa critică pentru a schimba percepția şi realitatea structurilor agrare româneşti. Dacă în UE ferma familială (comercială) este unitatea de bază a agriculturii, în România prezența ei este atât de redusă încât se poate aprecia că sectorul fermelor familiale este încă în formare. *De aici rezultă nevoia elaborării în continuare de politici care să stimuleze dezvoltarea acestui tip de explotație specific agriculturii europene*. În completarea acestor politici îmbunătățirea şi restructurarea servicilor de consultanță agricolă existente precum şi stimularea alternativei private a rețelei de consultanță agricolă şi crearea unor condiții de coabitare şi completare reciprocă a pieței din acest domeniu, vor putea avea efecte benefice, dinamizând spiritul întreprinzător. Campaniile media dedicate sprijinului prin PAC ar trebui să copleteze aceste acțiuni în primii ani după aderare.

Definirea fermei/ exploatației de semisubzistență este importantă şi depinde de scopul pentru care este făcută. Dacă scopul este unul operațional (asa cum este cazul sprijinului prin FEADR) pentru punerea în practică a unor instrumente de politici, *atunci primează rațiunile de simplitate a aplicării şi usurința verificarii încadrării acestora în criteriul de eligibilitate*. Funcție de sursele de date disponibile sunt trei mari tipuri de definiții; pe baza dimensiunilor fizice ale exploatatiei, pe baza dimensiunii economice (măsurată pentru comparabiliate în ESU, pornind de la marja bruta standard) şi pe baza performanțelor financiare. *În cazul României ultima sursă este încă nerealistă, a doua deocamdată incertă, iar prima disponibilă doar la nivele agregate. O decizie realistă privind utilizarea unei clasificări funcție de datele disponibile trebuie luată cât mai curând, mai ales că problema definirii viitoarei viabilități economice rămâne una din cele mai importante ținând de asemenea de criteriile de eligibilitate. Probabil că România va trebui să propună o metodă flexibilă şi uşor de aplicat de identificare a fermei de semi-subzistență, pentru a reuşi să transforme măsura de sprijin într-o pârghie de succes în procesul de transformare a gospodăriei țărăneşti în fermă familială comercială*. Dimensiunea economică ar fi de preferat dacă există date disponibile. *În România atenția ar trebui să fie acordată stabilirii marginii inferioare a intervalului de eligibilitate al dimensiunii economice, mai degrabă decât celei superioare*, ținând cont că această măsură este una destinată cu precădere persoanelor fizice *şi că la clasele de dimensiune de peste 8 ESU activitatea agricolă este orientată preponderent spre comercializare, câtă vreme există exploatații organizate ca persoane juridice*.

Regulamentul (EC) 1698/2005 cu privire la sprijinul prin FEADR oferă măsura tranzitorie de sprijin pentru fermele de semi-subzistență prin acordarea sumei de 1.500

Euro/fermă-anual, dar fără a cere explicit detalierea în planul de afaceri a investiţiilor necesare. *Diferenţa faţă de anterioara reglementare 1259/1999 poate deveni importantă, deoarece lasă libertatea fermelor mici să-şi îmbunătăţească tehnologiile chiar numai prin achiziţionarea de inputuri purtătoare de progres tehnic (seminţe, îngrăşăminte, pesticide, inseminare artificială), fără a fi nevoite să apeleze la investiţii pentru care ar trebui să mobilizeze resurse financiare importante în comparaţie cu cifra lor de afaceri.* De asemenea, se sugerează că şi volumul şi durata sprijinului pot fi sub cele maximale (1.500 Euro/an, timp de 5 ani), *lăsând astfel flexibilitate decidenţilor naţionali pentru o intervenţie adaptată structurilor fiecărei ţări.*

Scenariul sprijinirii fermelor medii-mici cu dimensiunea economică între 2 şi 8 ESU, ar fi cel mai realist pentru România deoarece s-ar adresa unui număr rezonabil de potenţiali beneficiari: în jur de 320 mii exploataţii. El este similar cu abordările aplicate de unele noi state membre după 2004. Planul de afaceri ar trebui să fie suficient de simplu dar să pună accentul pe vânzarea producţiei şi nu atât pe realizarea de investiţii. MAPDR a emis recent ipoteza definirii fermelor de semi-subzistenţă prin încadrarea dimensiunii economice între 2-6 ESU. Conform evaluărilor preliminare, în această categorie ar intra circa 85.000 de ferme mici şi, în ipoteza optimistă că toate acestea ar depune cereri /proiecte eligibile, valoarea totală a fondurilor pentru a pune în practică acestă măsură s-ar ridica la 127,5 milioane de Euro anual, sprijin care ar putea fi acordat timp de trei ani consecutiv (382,5 milioane Euro) şi ar reprezenta 12% din fondurile FEADR destinate Axei 1 pentru perioada 2007-2013. *Gestionarea aplicării acestei măsuri, având în vedere numărul destul de mare de posibili beneficiari, va fi dificilă dacă nu se va lua decizia de a se primi şi gestiona cererile de sprijin la nivel regional şi chiar local. Acest lucru este valabil pentru mai multe măsuri din cadrul FEADR.*

STUDIUL 6. IDENTIFICAREA ZONELOR DEFAVORIZATE DIN SPAȚIUL RURAL ŞI SPRIJINIREA LOR DUPĂ ADERAREA ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Autori:
Marioara RUSU (coordonator)
Gabriel SIMION
Cătălin DĂRĂŞTEANU

Agricultura şi dezvoltarea rurală au fost şi au rămas domenii sensibile în procesul de aderare a României la Uniunea Europeană (UE). Reforma Politii Agricole Comune (PAC) din anii 2003 şi 2004 a introdus schimbări majore care vor avea în viitor un impact semnificativ asupra structurilor de producție, metodelor de administrare a pământului, ocupării forței de muncă etc.

Axată pe o tematică actuală, lucrarea îşi propune ca obiective principale atât propunerea unor zone rurale defavorizate (ZRD) identificate conform reglementărilor europene în vigoare cât şi elaborarea unor scenarii care vizează susținerea acestor zone după aderare din punct de vedere financiar. Pentru România acest demers constituie o nouă provocare, în condițiile în care nici legislația anterioară aderării (cu excepția, în parte, a celei referitoare la zonele montane) şi nici programul SAPARD nu au vizat un tip de intervenție asemănător.

Demersul întreprins de către autori se înscrie pe linia cunoaşterii cauzale a fenomenelor şi proceselor economico-sociale specifice comunităților rurale. Scopul declarat al studiului a vizat delimitarea şi caracterizarea zonelor rurale defavorizate din România şi construirea unor scenarii financiare menite să le susțină.

Complexitatea subiectului abordat şi caracterul său multi şi interdisciplinar a necesitat utilizarea unei metodologii corespunzătoare, care a cuprins, atât metode de analiză economică, cât şi metode de analiză statistică, geografică şi socială. Baza documentară consultată a cuprins un număr mare de lucrări publicate în țară şi străinătate.

În primul capitol este prezentată într-o formă sintetică experiența țărilor membre ale UE în ceea ce priveşte definirea şi delimitarea ZRD dar şi a modului de stabilire a plăților compensatorii. Principiile care au stat la baza realizării studiului şi principalele etape parcurse sunt prezentate în capitolul doi. Având în vedere legislația europeană în vigoare, obiectivul urmărit în capitolul trei este acela de a delimita şi caracteriza tipurile de ZRD din România. Bazat pe propunerile financiare pentru perioada 2007-2013 din Planul Național Strategic (PNS), în capitolul patru sunt propuse o serie de scenarii financiare destinate sprijinirii ZRD.

Din punct de vedere socio-economic şi al caracteristicilor naturale, regiunile din UE sunt semnificativ diferite. Pe parcursul anilor, delimitarea zonelor defavorizate în țările membre UE s-a făcut pe baza unor criterii care au avut în vedere atât condiții naturale (relief, altitudine, pantă, climă, durata sezonului de vegetație, aspecte pedo-ecologice),

cât şi sociale (densitatea populației, ponderea populației ocupate în agricultură, nivelul veniturilor etc).

Specialiştii remarcă faptul că încă din primii ani ai implementării acestei scheme a existat o presiune din partea statelor membre ale UE pentru a include o suprafață cât mai mare din teritoriul lor în categoria zonelor defavorizate. Astfel, ponderea zonelor defavorizate a crescut de la 35% în anul 1975 la 52% în anul 2000 ca să atingă 57% în anul 2003. Ponderea zonelor defavorizate variază semnificativ între statele membre, de la Danemarca care are 1% din SAU inclusă în această schemă până la Luxemburg, Malta şi Finlanda unde practic întreaga SAU este inclusă în categoria zonelor defavorizate.

Fondurile destinate să susțină aceste zone au fost folosite într-o mare măsură în conformitate cu structura agricolă existentă şi prioritățile de politică agricolă specifice fiecărei țări : plățile pe hectar în UE15 cuprind pe o plajă de valori largă cu un minim de 14 euro/ha în Spania şi un maxim de 215 euro/ha în Belgia. Plata medie la hectar în UE 15 este de 75 euro/ha.

Având în vedere legislația europeană în vigoare, în capitolul trei au fost delimitate şi caracterizate zonele defavorizate din România. Demersul a condus la identificarea a trei tipuri de zone defavorizate dar şi la delimitarea unor subtipuri astfel încât decidenții politici să dispună de o plajă mai largă de opțiuni în demersul lor de a maximiza sau a minimiza SAU care poate fi eligibilă sub această schemă.

Criteriile pentru stabilirea zonelor montane au fost următoarele: a) UAT situate la altitudini medii mai mari de 600 de metri; b) UAT situate la altitudini medii cuprinse între 400 – 600 metri, care au o pantă medie egală sau mai mare de 15%.

Zonele defavorizate cu handicap semnificativ au fost determinate pe baza notelor de bonitare a terenurilor agricole (UAT - NUTS 5). Zonele rurale cu handicap semnificativ au fost desemnate acelea care au valori ale notelor de bonitare a terenurilor agricole mai mici decât jumătate din media înregistrată la nivel național (41 puncte). Zona astfel delimitată a fost divizată în două sub-zone: a) zona 1 care cuprinde UAT cu valoarea NB mai mică sau egală cu 33 puncte de bonitare (80% din media națională) şi b) zona 2 care include UAT cu NB >33 - ≤41 puncte.

Delimitarea ZRD cu handicap specific s-a făcut prin luarea în studiu a patru fenomene restrictive a capacității productive a solurilor: aridizarea, eroziunea, salinizarea şi gleizarea. UAT care au afectată mai mult de 50% din suprafața agricolă de unul din aceşti factori în forma lui extremă au fost propuse pentru a fi incluse în categoria ZRD cu handicap specific.

Zonele propuse ca zone rurale defavorizate ocupă, în ansamblu, o suprafață de 152.580 km^2 (63,9% din total suprafața) iar pe acest teritoriu trăieşte o populație de 6.392.100 locuitori (29,3% din populația României).

Bazat pe propunerile financiare pentru perioada 2007-2013 din Planul Național Strategic (PNS), în capitolul patru sunt propuse o serie de scenarii financiare destinate sprijinirii ZRD. În acest sens, au fost determinate plățile la hectar pentru fiecare tip de ZRD pe baza diferențelor de marje brute standard dintre suprafețele incluse în ZRD şi celelalte suprafețe încadrate în zona rurală.

Analiza întreprinsă a arătat că fondurile care se previzionează a se aloca acestei măsuri (aprox. 1,2 mld. Euro, pentru intervalul de timp 2007-2013) sunt insuficiente pentru a finanța întreaga suprafață şi întreg numărul de potențiali beneficiari eligibili. Ca atare, au fost construite o serie de scenarii (structurate pe un număr total de cinci variante), care s-au bazat în mare parte pe excluderea suprafeței ZRD semnificativ 2 (peste 1,8 milioane hectare) şi a numărului de beneficiari aferenți. Aceste scenarii sunt: scenariul standard (2 variante), scenariul intermediar (1 variantă) şi respectiv scenariul optimal (2 variante). Apoi, în funcție de fondurile disponibile au fost calculate plățile compensatorii pe tipuri de ZRD (mai mici decât cele determinate pe baza marjelor brute standard). De asemenea, în scenariile intermediar şi optimal s-a aplicat degresivitatea la fermele mai mari de 100 ha (respectiv alocarea unei plăți compensatorii de 70% din cea determinată conform scenariilor).

În cadrul scenariilor standard si intermediar plata medie compensatorie este de 42 euro/ha, iar suprafața totală eligibilă este de peste 4,3 milioane hectare. Aceste plăți se obțin prin utilizarea unui fond total de cc. 1,2 mld. Euro. Analiza arată că în condițiile măririi fondurilor la 1,9 mld. Euro, plata medie devine 68 euro/ha (varianta optimala VO1). Practic, în cadrul acestei variante plățile compensatorii se apropie cel mai mult de cele calculate pe baza diferențelor de marje brute standard conform metodologiei prezentate (vezi capitolul 4). Mai mult, alocarea a 40% din FAEDR către Axa 2 permite finanțarea întregii suprafețe eligibile determinate (6,2 mil. ha), respectiv finanțarea şi a suprafețelor ZRD semnificativ 2 (varianta optimala VO2). Pentru această variantă plata medie compensatorie devine 48 euro/ha.